

М. З. Турбунаева

Миләрд өйрән
Учись вышивать

Татар халык чигеш үрнәкләренен беренче күргәзмә көнен мин түзем-сезлек белән көтөп алдым. Ижәт кешесе үзенә эсәрен, үзе уйлап тапкан әйберсен беренче тапкыр халыкка тәкъдим иткәндә ничек дулкынланса, мин дә шулай дулкынландым. Әниләребез, апаларыбыз һәм әбиләребезнен эшчән куллары күп еллар, гасырлар давамында тудырган чигеш үрнәкләрен халык ничек кабул итәр? Аларның төрле төстәге жепләр белән бергә үрелеп барган матур уйларын, хыялларын, моңын, сагышын хәзерге заман кешеләре ничегрәк аңлар?..

Күргәзмә залында мин башкалардан аерымрак йөрүче көмеш сакаллы бабай белән иңенә чөлтәр шәл салган әбигә игътибар иттем. Аларга игътибар итмәслек тә түгел иде. Икесе дә һәр үрнәккә озаклап карап торалар, үзара әкрән генә сөйләшеп тә алалар. Шулай бара торгач, алар кинәт туктадылар. Дөресрәге, бабай туктады, кабаланып күзлеген рәтли-рәтли, стенадагы кулъяулыкларның берсенә якын килде, бик озаклап карап торды, аннан дулкынланып әбигә борылды:

— Син дим, кара әле бу тамашага! Теге, никрут елны, миңа чигеп биргән яулыгың бит бу!..

— Сөйләмә булмаганны, мин генә чиккәнмени аны,— диде әби, үзе шулай да бабай янына килде, күзлеген бер киде, бер салды, шуннан соңгына, ничектер, өзелергә торган тавыш белән картына эндәште.— И-и, шул үрнәк икән шул, нәкъ үзе, тик менә бу жире генә үзгәрәк...

Беркемне күрмичә, күзләрендәге яшь бөртекләрен дә сөртсәргә онытып, кулъяулыклар янында бик озаклап басып тордылар алар...

1962 елда Казанда Художниклар союзы йортында үткәрелгән күргәзмәдә булган бу очрашу мине ничектер тетрәндереп җибәрде, күзләремне ачты. Соңрак мондый очрашулар күп булды, өлкән буын вәкилләренен дә, әлеге бабай белән әбинен оныгы булырдай кешеләренен, сәнгать кешеләренен дә фикерләрен еш ишетергә туры килде миңа. Ләкин беренче очрашу барыбер онытылмады. Халыкның елъязмасы кебек булган чигеш үрнәкләреннән никадәр матур традицияләр табарга, алардан халыкның хыялларын укырга, моңын тыңларга мөмкин икәнлегенә торган саен ныграк йшана бардым. Татар халкының чигеш үрнәкләрен җыюга гомеремне багышлап ялгышмаганымны аңладым.

Халык ижатының искиткеч бу гүзәл дөньясына мин бала чагымнан ук гашыйк идем. Әнием кул эшләренә, бигрәк тә чигү эшенә маһир булды. Мин әниенң йөгереке кулларына, аның кул астыннан чыккан нәфис гөлләргә, күз алдымда тукуында болын, урман чәчәкләрен хәтерләткән бизәкләр хасил булуга хәйран калып утыра торган идем. Әнием төсләрне дә оста сайлый иде. Қалфакларга, төрле япмаларга, палас, эскәтерләргә әнием кулы белән төшерелгән бу гажәеп бизәкләреннән тәэсире миңа да булмый калмады.

Мин яшьли чигә башладым һәм, үзем дә сизмәстән, татар халкының чигеш үрнәк-бизәкләрен җыю белән мавыгып киттем. Башта ликбезда, аннан мәктәптә укытучы булып эшли башлагач та, комсомолка, пионер вожатые буларак, җәмәгать эшләрем бик күп булуга карамастан, үрнәк-бизәкләр белән мавыгуымны ташлый алмадым. Стена газеталары чыгарганда, бәйрәм концертларына үзешчәннәр өчен киёмнәр хәзерләгәндә, мәктәп сәхнәсен, балалар бакчасын бизәгәндә, халкыбызның төрле чигеш үр-

нәкләреннән кинәйәләнә торган булдым. Ә кичләрен, кешеләрдән вакытлыча алып торган үрнәкләргә үземдә калдыру өчен, һәр үрнәккә оригиналдагыча төсләр белән һәм үземнән фантазиямне дә өстәп, кәгазьгә төшереп алырга гадәтләндем. Минем шуңа һәвәсләгемне күреп, авылдашлар, хезмәттәшләр һәркайсы ярдәм итте, һәркем үзенен сандык төбөндә истәлек булып саклана торган чиккән әйберләрен күрсәттә. Эш дәверемдә республикабызның төрле районнарындагы татарларның чигеш үрнәкләре белән таныша башлагач, халык ижатының бу өлкәсендә мин үземне сикхи моңнар дөньясына яңа гына килеп кергән кеше итеп хис итем, соклануым, бу эшкә мэхәббәтем арта барды һәм беркайчан да сүрелмәслек булып ныгыды.

Утызынчы елларда миңа Кукмара, Тымытык, Азнакай, Мөслим районнарында мәктәпкәчә яшәтәге балалар учреждениеләрендә эшләргә туры килде. «Уңдырышлы» еллар булды алар. Бик борынгы үрнәкләр, бизәкләр тупланды ул елларда. 1936—1940 елларда Казан педагогия институтының кичке факультетында укыдым һәм республика Мәгариф министрлыгының мәктәпкәчә яшәтәге балаларны тәрбияләү методик кабинетында эшләдем. Миңа районнарда еш булырга туры килде. Менә шулай авыллардан, шәһәрләрдән җыя торгач, коллекциямә моңарчы күрелмәгән үрнәкләр, бизәкләр бик күп өстәлдә. 40 елга якын дәвердә миндә аларның саны биш йөзгә якын булды. Әлеге шуларның 300 ен генә эшкәртеп чыга алдым. «Эшкәртү» дигәнәм шуннан гыйбарәт: кайчы белән төсле яки хәтфә кәгазьдән оригиналдагыча «чәчәкләр», «үрмәле гөлләр», «чәчәк чылбырлар» кисәм, аларны төп нөсхәдәгечә жирлеккә — төсле кәгазьгә ябыштырам. Бу эшне башкарганда, мин үземне нәкъ чигү чигеп утыргандагыдай хис итәм, күз алдымда авылынң сабан туйлары, аның гүзәл табигате килә. Әйтсәң лә, сызылып таң ата, чыккы үлән дә эз калдырып, авылдан көтү кузгала, кояшның беренче нурлары орынуга, чык тамчылары, эреп беткәндәй, юкка чыга.

Кышкы озын кичләрдә аулак өйләрдә чыра, суык лампа яктысында күз нурларын түгү бәрабәрәңә туган ижәт эсәрләренә — күкрәкчәләр, аяк чолгаулары, чынаяк өсте, аш өсте япмалары, кашагалар, эскәтерләр, мөңдәр тышлары, кулъяулыклар, тәмәке янчыклары һ. б. ның барысына да табигатьнең җәйге бизәкләре хас. Крестьян хатын-кызы эш белән мавыгып чын җәйне рәтләп күрми дә калган. Менә шуңа күрә ул кышкы кичләрдә, эштән безәз бушау белән, җәнә ашыгыч кына күрәп узган матурлыкларны, төсләрне тукуыма өстендә яңарта башлаган. Жиде нота ярдәмендә гүзәл моңнар тудырган композиторлардай, татар хатын-кызлары да орнаментларның чагыштырмача аз сандагы элементлары ярдәмендә гаять күп төрлелеккә ирешкәннәр. Бер үк җыр төрле җырчы башкаруында төрлечә яңгыраган кебек, һәр чигүче хатын-кыз да үрнәкләргә үз хыялын, үзенен ижади өлешен керткән. Шуңа күрә беренче карауда бердәй булып күренгән үрнәкләргә дә төрлелек хас. Үз гомеремдә чигеш үрнәкләрен күп күрсәм дә, бер төрлеләрен, ягъни бөтен элементлары да бер үк төрле булганнарын очратканым булмады. Татар халкының чигеш үрнәкләрендә үсемлек элементларының зур урын алуы дин йогынтысы нәтижәсендә дә булган булырга тиеш. Ислам дине һәркемне: «Сурәт ясама, кыямәт көнне үзеңнән җан сорар»,— дип, кеше һәм хайван рәсәмен ясаудан тыеп килгән. Менә

шуңа күрә татар хатын-кызларының чигеш үрнәкләренә геометрик (тукылган әйберләрдә) һәм стильләштерелгән үсемлек элементлары хас булган.

Яшь буынга эстетик тәрбия бирү, безнең тирә-юнебездәге гүзәллекне күрергә өйрәтү зур һәм кирәкле эш. Мин үзбебезнең 104 нче балалар бакчасы коллективы тәжрибәсеннән беләм: балалар матурлыкка, яктылыкка бик сизгерләр. Бала үзенең этисе белән әнисенен генә түгел, ерак бабаларының да нәрсә белән шөгыльләнгән булуларын белсен, үз халкының казанмышлары белән горурлансын! Безнең коллектив менә шул юнәлештә эшли. Бөтен коллектив һәм ата-аналар катнашы белән татар орнаментларынан эшләнгән зур келәм өстендә безнең бакча балаларының концертлары уза. Без хәтта Кыш бабай белән Кар кызының киёмнәренә дә татар халкының чигеш үрнәкләре элементларын кертәбез. Ә беләсезме, бик матур чыга.

Гомумән, бу өлкәдә тормышка ашырасы планнарым шактый. Халкыбызның чигеш үрнәкләрен алып, аңа үз фантазиямне дә кертеп эшлесе килгән әйберләрем күп. Шуңа ук вакытта татар халкының чигеш үрнәкләре коллекциямне дә эшкәртәсе, тулыландырасы бар.

Халык традицияләренен искиткеч байлыгы, гүзәллеге белән рухланып жыйелган коллекциямнең бу альбомга кергән өлеше — диңгездән бер тамчы гына.

Аның күбесе төрле вакытта, төрле урында үткәрелгән күргәзмәләргә куелды. Балалар бакчасын бизәүче художниклардан татар халык орнаментларының житешмәве турында ишеткәч, мин үземдәге коллекциянең беркадәр аларга күрсәткән идем. Менә шуннан миндәге үрнәкләренен язмышы үзгәрдә, ничәмә-ничә еллар папкаларда яткан орнаментлар республикабыз Художниклар союзы йортына күчте, шулай итеп, 1962 елда татар халкының чигеш үрнәкләренен беренче күргәзмәсе оештырылды, ул киң халык массасы хөкеменә куелды. Зур залның стөңгәләренә, стендаларына беркетеп куелган бу үрнәкләр 2 атна урынына 2 айдан артыграк торды, аны төрле буын, төрле профессия, төрле милләт кешеләре карады. Фикерләр кенәгәсе күнел түрәннән чыккан бик күп сүзләрен шәһити булды. Үзенең хезмәтенә бирелгән бәяне күрсәтү уңайсыз булса да, аларның кайберләрен укучылар игътибарына тәкъдим итәсем килә.

«Хөрмәтле Мәрһәм Закировна! Мин күп еллардан бирле Татарстанда яшим, ләкин әле бүгенгә кадәр борынгы татар культурасын һәм татар халкының көнкүрешен белмәгәнмен икән. Мин бүген сезнең күргәзмәгездә булдым, эшләрегез белән таныштым һәм безнең эшчеләр коллективында, безнең Казан компрессорлар заводы партия оешмасында сездәй кешеләр булуга шатландым. Гажәпләнүем дә зур булды: балалар бакчасы мөдире шикелле җаваплы эшче башкару белән бергә шундый зур күргәзмәне ничек хәзерли алдыгыз? Татар халкының бөтен көнкүрешен, гореф-гадәтләрен һәм культурасын күрсәтү өчен зур художник булырга кирәк. Сез шуңа тулысы белән ирешкәнсез. Сезгә нык сәләмәтлек, озын гомер, иҗади эшгездә уңышлар теләм.

20/IX—62 ел. Компрессорлар заводы работнигы Куролесова Е. В.».

«Халык ижатын жыю, саклау һәм фәнни өйрәнү эшенә өлеш керткән кешенен исеме, халкының үзе төсле үк, озын гомерле булачак. Мәрһәм иптәшкә тагын да зуррак уңышлар теләм.

27/IX—62 ел.
Профессор М. Гайнуллин. »

«Татар орнаментлары күргәзмәсен рәхәтләнеп карадым. Бу эшләрдә һәрһәһәт өлгереп житкән художник кулы сизелә. Иптәш Бикбулатовага иҗади эшендә зур уңышлар теләм.

29/IX—62 ел. Юрист З. Лангерман. »

«Татар халык орнаментлары күргәзмәсе безгә, полиграфия работниковына, гаять нык тәэсир итте. Мондагы экспонатларда чын милли колорит сизелә. Бу орнаментлар аерым альбом итеп тираж белән чыгарылса, декораторлар, оформительләр, художник-графиклар өчен бик файдалы булыр иде.

29/IX.

Полиграфистлар: Хәбибуллин, Караматуллин, Анисимов. »

«...Мин дә мондагы экспонатларны альбом итеп чыгарырга кирәклеген турындагы фикергә кушылам. Андый альбом бигрәк тә безгә — педагогларга кирәк. Ул безгә балаларда художество зәвыгы тәрбияләүдә, балаларны халкыбызның борынгы культурасы белән таныштыруда ярдәм итәчәк.

30/IX—62 ел. Сафарова, педагог. »

«Г. Тукайдан: «Халык зур ул, көчле ул, дәртле ул, моңлы ул, шагыйрь ул». Искиткеч гади, искиткеч тирән эчтәлекле бу билгеләмәгә тагын бер сүз өстисе, «халык художник ул» диясе килә. Мәрһәм ханым Бикбулатова тарафыннан жыйналган татар халык орнаментлары шуны исбат итүче күп дәлилләренен берсе булып тора.

Татарстан АССР Культура министрлыгы тарафыннан оештырылган бу күргәзмәгә килеп кергәч, үзенең халык тарафыннан иҗат ителгән матурлык дөньясында сизсәң, ямь, тәм аласың...

Оештыручыларга зур рәхмәт.

М. Закирова,
филология фәннәре кандидаты. »

«Мәрһәм ханым Бикбулатованың жыйган орнаментларын бик сокланып, хайран булып карап чыктым. Хәзерге көндә югалып барган бу бизәкләр аның тарафыннан бик нечкә зәвык белән, бик яратып эшләнгән. Боларны жыю, саклау, өйрәнү, бастырып чыгару һәм үзгәртүләрен аңлату буенча специалистлар, Художниклар союзы, Культура министрлыгы һәм музейлар эш күрерләр дип ышанабыз.

Нәкый Исәнбәт. »

«Гүзәллек дөньясы... Һәр халыкның бизәү сәнгате карата шушы сүзгә әйтергә була. Туган халкыбызның бизәү сәнгате күңелгә аеруча якын, ул безнең күңелләргә әле дәртләнәргә, әле моңсу көй булып үрелгән. Безнең халык сәнгате башлыча табигатьнең иң назлы һәм кыска гомерле жан ияләрен — гөлчәкчәкләргә гәүдәләндерә. Гөлчәкчәкләрен нәфис тереклеген, аларның табигатендәге, сулышындагы, тирбәнәшендәге ягымлылыкны, гүзәллекне татар чигүе шикелле оста сүрәтләүче сәнгать эсәрләре дөньяда, мөгаен, сирәк очрыйдыр. Орнаментның һәм жирлекнең төсләр ягынан күркәм ярашуы, орнамент композициясендәге динамика — менә кай яклары белән әсир итәләр бу эсәрләр...

Орнаментның кәгазгә рәсем итеп ясалып түгел, ә жирлеккә ябыштырып күрсәтелүе аны чын итеп, нәкъ бизәү әйберендәге шикелле итеп күрергә мөмкинлек бирә. Бу ягы белән дә күргәзмә ота...

Альберт Фәтхи, Казан университеты гыйльми китапханәсе сотрудинигы. »

Мондый күргәзмәләр һаман була торды. 1962 елда Татарстан Художниклар союзы йортына куелган экспонатлар халык саравы буенча Татарстан дәүләт музеена күчәрелде. Казанның офицерлар йортында, компрессорлар заводында, «Дружба» кинотеатрында, Балык бистәсе районының Күгәрчен авылында, Мәскәүдә авыл үзешчән сәнгать көчләренен Бөтен-

россия смотрында, Кукмара районында, Совет властеның 50 еллыгына багышлап Мәскәүдә үткәрелгән үзешчән художникларның Бөтенроссия смотрында һ. б. урыннарда үткәрелгән күргәзмәләрдә татар халкының чигеш үрнәкләрен күп мендәгән кеше карады. Күргәзмәләрдә күпме кеше булуын әйтүе бик кыен. Ә менә Кукмарада 1965 елда үткәрелгән күргәзмәдә күпме кеше булуын КПСС райкомының агитация һәм пропаганда бүлегендәге иптәшләр исәпкә алганнар иде. 2 көн эчендә күргәзмәдә 3450 кеше булды.

Күргәзмәләр турында өлкә газеталары да уңай фикерләр белән чыктылар. Бу — минем өчен әйтеп бетергесез куаныч булды.

Төрле елларда төрле уңай белән алынган рәхмәт, мактау кәгазьләрем арасында минем өчен кадерле булган тагын берничә документ бар. Алары да миңа бик якин. Татарстан республика халык иҗат йорты тарафыннан бирелгән грамота да, үзешчән художник буларак Мәскәүдә Бөтенроссия смотрында бирелгән I дәрәжә һәм II дәрәжә дипломнары да, үзешчән художникларның Совет властеның 50 еллыгына багышлап Мәскәүдә үткәрелгән Бөтенроссия смотрында тапшырылган лауреат дипломы да, Совет власте юбилее уңае белән зона художество күргәзмәсендә бирелгән Мактау грамотасы да, шулай ук Казанда һәм республикабызның төрле район клубларында оештырылган татар халык орнаментлары күргәзмәләреннән отзывлар кенәгәләре дә — ике калын дәфтәр һәм 5 зур альбом — минем өчен бик кадерле бүләкләр. Чөнки алар миңа биззү сәнгәтен — чигеш үрнәкләрен туплау өлкәсенә керткән тыйнак хезмәтем өчен бирелгәннәр. Шунысы сөенечле: отзывларның барысы да татар халкының биззү сәнгәтенә хөрмәт белдереп, жиңел промышленностьта, архитектурада, театрда, көнкүрештә шул үрнәкләрнең кабатлануын, әбиләребез, бабаларыбыз културасының югалып калмавын теләп язылган.

Чигү — халыкның көнкүреше белән тыгыз бәйләнгән биззү сәнгәте. Аның гасырлар буге дәвам итеп килгән тарихы бар. Биззү сәнгәтенң бу төре кызыклы һәм аның тәрбияви әһәмияте дә гаять зур. Чигү белән кешедә түземлек һәм пөхтәлек сыйфатлары тәрбияләнә, художество звыгы, игътибарлылык һәм фантазия үсә.

Өен, киemen һәм өй кирәк-яракларын биззүгә омытылу — кешегә борынгы заманнардан ук хас күренеш булган.

Элек сөлге башлары, аш, чынаяк өсте япмалары чигү нык таралган булган. Матур итеп чигелгән аяк чолгауларын ирләр, ялан аякка урап, итек кигәннәр, шулай ук алар, туй истәлегә буларак, сандык төпләрендә сакланганнар. Хәзерге вакытта һәркем аерым-аерым да, үзешчән түгәрәкләрдә дә төрле эйберләр чигү белән шөгыльләнә ала.

Бу альбом мәктәптә хезмәт дәрәсләрен үткәрүче укытучыларга, тегү-чигү түгәрәкләрендә чигү белән шөгыльләнүчеләргә практик ярдәм күрсәтүне, татар халкының борын заманнардан килгән чигеш үрнәкләрен бирүне, гасырлар дәвамында тупланган биззү сәнгәте үрнәкләренә мәхәббәт, хөрмәт тудыруны, заман, чор модасына туры китереп, ул үрнәкләрне файдалануны күздә тоту.

Биредә Татарстан районнарында һәм Казан шәһәрендә яшәүче татарлардан жыелган биззүләр файдаланылды. Һәр орнаментның күчәрмәсе алынды, аның формасын һәм төсен саклаган хәлдә аппликациягә күчәрәп эшләнде. Аппликацияләнгән чигеш үрнәкләре альбомы безнең республикада беренче тапкыр чыгарыла.

Бу альбомда бирелгән төсле репродукцияләр татар халкының ижатын киң халык массасына жикерүгә булышлык итәр дип өметләнәсе килә.

Татар халык орнаменты хәзерге заман татар сәнгәтендә яши һәм үсә, шуңа күрә бу альбом халык ижаты осталарына, художникларга, архитек-

торларга һәм жиңел промышленность раотникларына да һичшиксез файдалы булачак.

Чигелгән, тукилган эйберләр киң халык массаларының өйләрен биззүдә элек-электән зур роль уйнаган. Гадәттә, өй чаршау белән урталай бүленгән булган, ул алгы якны каплап торган. Еш кына хәлләрдә чаршау тукумасы геометрик биззүләр кертәп тукилган, а аның өстенә эленгән кашагаларга тамбур жөе белән үсемлек биззүләре чигелгән. Сандык өсте япмалары, тәрәзә пәрделәре, идәнгә жәелгән паласлар да орнаментларга бай итеп эшләнгән. Кама аръягы татарлары ак өйгә төрле биззүләргә бай булган кызыл башлы сөлгеләр элгәннәр. Ә хәлләрәк кешеләрнең өен салават күперендәге кебек төрле төстәге жепләр белән чигелгән декоратив паласлар (намазлыклар) һ. б. эйберләр биззүгән.

Өй эчендәге жиһазларның чигелгән булуы татарларның гадәттәге көндәлек тормышына бәйрәм төсен керткән.

Өс киemenнәннән: күлмәкләр, альяпкычлар, яулыклар, күкрәкчәләр (ялан тәнгә күлмәк астыннан киелә) бик матур биззүләр белән чигелгән.

Баш киemenнәннән — чигелгән түбәтәйләр искиткеч матур тәэсир калдыра. Алар, гадәттә, бәрхәттән, хәлләрәк кешеләрдә парчадан да булган. Күбесенчә түбәтәй үсемлек орнаментлары белән биззәлә, а кайчакта, таргына тасма шикелле итеп, тирәсенә берничә рәт алтын яки көмеш ука йөртәлә, сирәк кенә булса да, энже яки мәржән белән дә чигелә.

Хатын-кызлар бәйрәмнәрдә кадергә генә калфак кия торган булганнар. Ул алтын яки көмеш ука, энже, а кайчак мәржән белән дә биззәлә. Орнамент, гадәттә, аның югары ягына урнаштырыла, а аска артык катлаулы булмаган үрнәк чигелә.

Татар халкының биззү сәнгәте үзенең Совет власте чорындагы үсешендә яңа эчтәлекле үрнәкләргә баеды: дәүләт гербы, биш канатлы йолдыз, Урак һәм Чүкеч, тынычлык күгәрчене, орден тасмалары һ. б.

Үткән заманның иң яхшы казанышларыннан файдаланмый торып, социалистик култура казанышларына ирешеп булмас иде. Сурәтләү алымнарына ия булган һәм таләпчән зәвыклы художник халык орнаментларын оста файдаланган урындагы биззүләр матур яраша. Архитектор иптәш И. Г. Гайнетдинов, мәсәлән, татар халык орнаментларын Казанда Муса Жәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театры архитектурасында, Казан елга портында уңышлы файдаланды. Шәһәрәбезнең үзәк урамнарыннан берсе булган Бауман урамындагы Татар ашлары йортын биззүдә дә татар халык орнаментлары зур урын алды. Татарстанда андый художник һәм архитекторлар күп. СССРның халык художнигы скульптор С. Т. Көнәкканын бу уңайдан әйткән сүзләре бик урынлы. Ул: «Художникның халык сәнгәте белән бәйли торган нык жеп беркайчан да өзәлмәскә тиеш», — дигән иде. Әйе, орнаментларны ижади үзлештерүче, халыктагы борынгы биззүләрне яңадан эшкәртүче, хәзерге заманда кулланырлык яңа темалар, яңа композицияләр эзләүче кешеләр татар орнаментлары дөньясын багаталар. Татар халкының чигеш үрнәкләре тупланган бу кулланма профессиональ художникларга, архитекторларга, яшь буынны эстетик тәрбияләү белән шөгыльләнүчеләргә, чигүчеләргә, беренче чиратта, яңа коммунистик эстетика тудыру өлкәсендә халык ижатының бай културасын үзләштерү максаты белән эш итүче халык осталарына ярдәм күрсәтә алса, мин бик шат булыр идем.

ЧИГУ ТЕХНИКАСЫ

Татар халкының чигү техникасы күп төрле түгел. Ул беренче карашкагына катлаулы булып күренергә мөмкин. Татарларда жөй һәм чигү техникасының аеруча таралган төре — тамбур жөе. Ул татар халкы чигешләрәндә саф милли техника булып санала. Бездә шулай ук алтын ука белән тыгыз итеп тоташтан чигү дә (гладь) кулланыла. Ул безгә руслардан кәргән булырга тиеш.

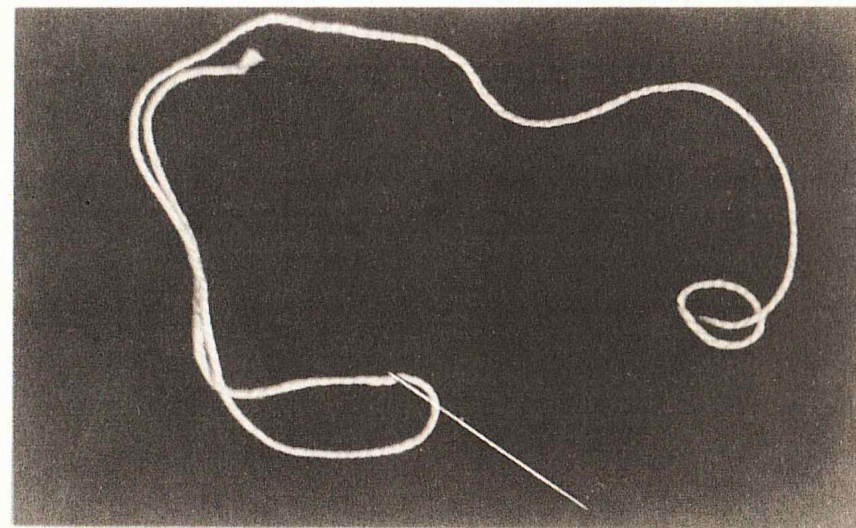
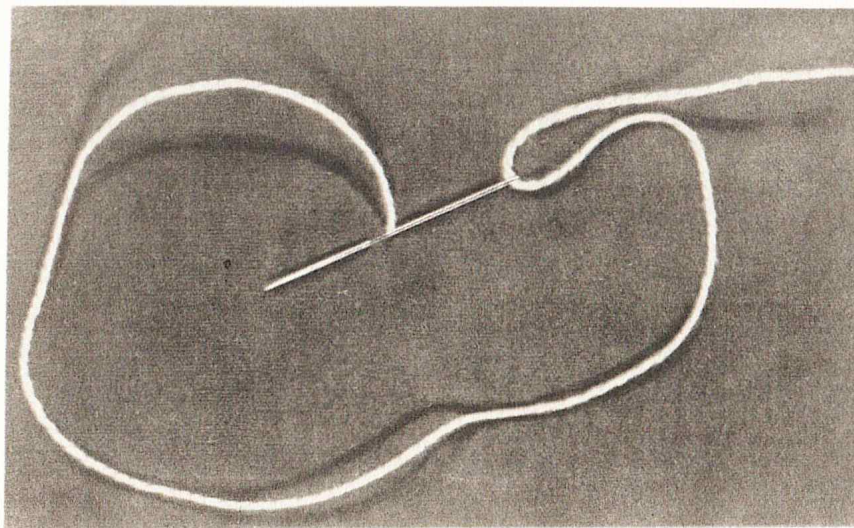
Тамбур жөе — берсе эченнән берсе чыккан, ягъни чылбырдай тоташкан элмәкләрдән тора (фоторәсемне кара). Ул инә яки челтәр инәсе белән башкарыла. Тамбур жөен машинада да эшләргә мөмкин. Тамбур жөе машиналары дип йөртелгән кайбер тегү машиналары тукумада кул белән чиккәндәге кебек үк чылбырсыман элмәкләр барлыкка китерә. Тамбур жөен кулдан яки машина белән чиккәндә, тукумага башта бизәк төшерелә. Үрнәкне бик саклык белән копияровка кәгазе аша төшерәләр. Копировка кәгазенә төрле төсләре булу һәр элементны үз төсәндә үк төшерергә мөмкинлек бирә. Ак яки аксыл төсләрдәге тукумаларга төшергәндә, копияровка кәгазьләре дә бик аерылып тормаслык итеп сайлана. Бизәкне үтә күренмәле юка кәгазьгә төшереп, аннары шуны тукума өстенә куеп та эшләргә мөмкин. Бу вакытта кәгазьгә төшерелгән үрнәк тукумага башлы инә белән беркетелеп куела. Үрнәк шуышмасын өчен, эре-эре атлатып, тегеп куйсаң да була.

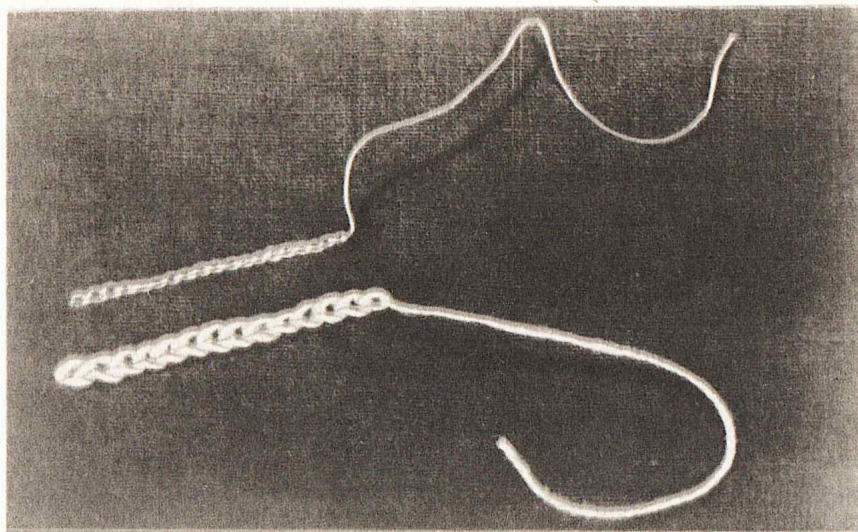
Тукумага бизәкне төшергәндә, һәр чигүче, исендә калганча яисә башка рәсемгә караган хәлдә, үрнәккә үзе теләгән үзгәрешләрне кертә ала.

Әгәр дә теге яки бу орнаментны кечерәйтергә яки зурайтырга кирәк булса, башта аны тигез квадратларга бүлсәң. Аннан икенче бер чиста кәгазьгә шул ук санды квадратлар (кирәк кадәр зурайтып яки кечерәйтә) сызасың. Аларның һәркайсына төп нөсхәдәге квадратлардагыча сыз

зыклар төшерелә. Шул рәвешле эшләгәндә, үрнәкнең үзәң кирәк зурлык-тагысы хасил була.

Без биредә укучы кызларга һәм укытучы, тәрбияче иптәшләргә чигү алымнарын, чигү күнекмәләрен өйрәтүне максат итеп куябыз. Беркадәр чигү белән шөгыльләнгән иптәшләр өчен кабатлау булса да, бу эш белән мана кадәр таныш булмаган яшьләргә берәз аңлатма биреп китәргә кирәк булыр кебек. Инә элек жепләр турында берничә сүз. Тамбур жөе өчен жепләрнең төрлесен: ефәк жепләрнең төрле сортларын, йон жебен яки мулинаны файдаланырга, мамык һәм тукуманың үзеннән суырылган жепләрне дә кулланырга мөмкин. Элек безнең әбиләрәбез тамбур белән киндергә дә, акбүзгә дә, сатинга да, атласка да, ефәккә һәм бәрхеткә дә чиккәннәр. Өйне бизәү әйберләре өчен төрле төстәге бұз кулланылса, баш киёмнәре өчен бәрхет файдаланылган. Хәзерге вакытта исә, нинди максат белән һәм нәрсә чигүгә карап, материянең төрлесен сайларга мөмкин. Биредәге фоторәсемнәрдә инәнең торышы күрсәтелә. Чигеш пөхтә булсын өчен, чигәргә утырганда кулларның чиста булуына, шулай ук жеп очларының сул якта тырпаеп калмавына да игътибар бирергә кирәк. Гадәттә, инәгә сапланган жепне тәйнәмиләр, үрнәк эзеннән бер-ике тапкыр чәнчеп алалар да шуннан соңгына элмәкләр ясарга керешәләр. Шулай булса да, эшләрәндә, альбомдагы үрнәкләрдән, аларның элементларыннан файдаланып, сез бик күп нәрсәләр: күлмәк, кофта, костюм, шарф, кечкенә сумка, ансамбльләр, ягъни пляж өчен күлмәк-халат, яулык, сумка һ. б. чигә аласыз. Күлмәк изүләрен, якаларны, күлмәкнең түшен, кесәсен, жиннәрне, күлмәкнең итәген төрле юнәлештәге бизәкләр кулланып чигәргә мөмкин. Мәсәлән, чыгарыш кичәләре өчен тегелә торган ак күлмәкләрне дә, туй яки башка тантаналар өчен тегелә торган киёмнәрен дә, биредәге үрнәкләрне кулланып, шулай ук киём хужасының яшен, килеш-кыяфәтен күздә тотып, зәвык белән бизәргә була. Моның өчен сөлге башы, күкрәкчә, аш өсте һ. б. үрнәкләрдән файдаланырга мөмкин.

Биредә урнаштырылган фотога игътибар итсәгез, сез нәкъ менә шулай бизәлгән күлмәкне күрерсез.

Ниһаять, чигешләрнең күп төсле булуы, ярым тоннар бирелмичә, барытик ачык төсләр генә кулланылуы саф милли сыйфатны тәшкил итүне дә әйтеп үтәргә кирәк. Гадәттә, чигешнең гаять зур өлеше бер төс белән башкарыла (чигүне шуннан башларга кирәк тә), икенче өлешендә башка ачык төс кулланыла. Ион күлмәк яки ансамбльнең башка өлешләрен чиккәндә әнжә кулланырга, тукуманың үзеннән үк суырып алынган жепне файдаланырга мөмкин. Бу һәркемнең зәвыгына бәйле. Чигеш үрнәкләрендәге композицияле бизәкләр күпчелек очракларда ассимметрия хасил итә.

* * *

Фестивальләрдә яисә союз күләмендә үткәрелә торган һәртөрле очрашулар вакытында еш кына һәр милләт вәкиле үзенчә киегән була. Гомумән, һәр халыкка хас сыйфатлар болар. Бу, билгеле, милли киёмнәр генә киеп йөрү кирәк дигән сүз түгел. Ләкин ниһә аларны бөтенләй бетерергә? Әби-бабаларыбызның матур мирасын — чигеш элементларын, орнаментларын көнжүрешезне, киёмнәребезне матурлау өчен ниһә кулланмаса? Күлмәк яки башка киём тектерә башласалар, кайберәүләр чит ил журналларынан эзләнәләр, хәтта чигү үрнәкләрен дә шулардан алырга омтылалар. Ә алар безнең үзбездә күп. Аның өчен халыкның бизәу сәнгате әсәрләренә игътибар белән карарга, халыкның иҗат чишмәсеннән файдаланырга, ул чишмәнең юлын ачарга гына кирәк. Һәркем шуннан татлы су авыз итсә, заманыбыз яшьләре элек үзләренең ерак әбиләре, бабалары ни белән шөгыльләнүен белсә, ул бай мирасын көндәлек тормышны матурайтуда файдалансын. Бу — нур өстенә нур гына булыр.

Соңгы сүзем итеп, миңа — халык иҗатының бу гүзәл дөньясы белән мавыккан һәвәскәргә — профессиональ ярдәм күрсәткән Х. Якупов, Л. Фәтахов, Л. Я. Елькович, Ә. Тумашев, Р. Сабирҗанов һ. б. иптәшләргә, Татарстан Культура министрлыгы работникларына, күп сандагы үрнәкләрне жыюда төрлечә ярдәм иткән дусларга рәхмәтемне ирештерәсем килә.

С нетерпением ждала я открытия выставки татарского народного орнамента. Волновалась так, словно к обозрению готовилось мое собственное творчество. Как воспримут современники чудо, созданное проворными руками наших сестер, матерей, бабушек, отточенное на протяжении многих десятилетий и столетий? Отзовутся ли их сердца на думы, светлые мечты, грусть и тоску, которые переплелись с каждой ниточкой этих удивительных творений?..

В выставочном зале мое внимание привлекла пожилая чета — бело-бородый старик и старушка в ажурной шали, накинутой на плечи. Трудно было не заметить их. Они подолгу разглядывали каждый узор и иногда тихо переговаривались между собой. Вот старик, заметив что-то, взволнованно обернулся к своей спутнице, придерживая очки рукой:

— Экое диво! Взгляни-ка, старуха, никак это тот самый платок, который ты вышила мне, когда провожала в рекруты!..

— Уж не говори ерунды, разве одна я платки вышивала? — Старушка все же подошла ближе и принялась рассматривать узор, то поднося очки к глазам, то отводя их в сторону. — А ведь и верно, — сказала она дрогнувшим голосом, — узор-то точь-в-точь такой, разве тут вот чуток подругому...

Не замечая никого вокруг, стояли они так у стенда, забыв смахнуть навернувшиеся на глаза слезы...

Эта встреча в экспозиционном зале при Казанском филиале Союза художников СССР в 1962 году как-то особенно запомнилась мне. Позднее много было подобных встреч, много раз приходилось мне беседовать с людьми старшего поколения. Разговаривала я и с совсем юными посетителями выставки, слышала мнение профессиональных художников, ноискреннее волнение стариков было мне дороже, может быть потому, что встреча с ними была первой. Постепенно во мне крепла уверенность, что узоры народной вышивки, как песня, как летопись жизни народа, хранят в себе древние традиции, мечты, надежды и чаяния тысяч людей. Я поняла, что не напрасно посвятила жизнь собиранию узоров художественного рукоделия.

Еще девочкой я любила это необыкновенное искусство. Моя мама была большой мастерица вышивать. Подолгу просиживала я рядом с ней, глядя как из-под ее быстрых рук распускаются на ткани нежные цветы, так живо мне напоминавшие те, какие видела я на душистых лугах, в лесу. Не переставала удивляться неистощимой фантазии мамы, умению находить единственные, неповторимые сочетания цветов, всегда уместные во всех ее работах — будь то калфак, которым любили наши женщины украшать в прошлом прически, или скатерть, покрывало, коврик.

Я рано научилась вышивать. Увлечение мое все росло, и незаметно для себя самой, я стала собирать излюбленные узоры моего народа. Преподавание в ликбезе, а позднее в школе, работа в комсомоле и другая общественная работа не мешали моему увлечению. Напротив, чем бы ни занималась: оформлением ли стенгазеты, украшением школьной сцены, приготовлением детских костюмов для выступления на праздничном концерте — всюду моя коллекция оказывалась как нельзя более кстати. А вечерами для меня стало привычным и любимым делом переводить на бумагу

узоры, взятые где-нибудь на время. Я раскрашивала их, стараясь сохранить красоту оригинала, позволяя себе иногда менять лишь оттенки цветов. Видя, как далеко зашло мое увлечение, друзья, товарищи по работе и все жители нашей деревни старались помогать мне. Со дна сундуков извлекались самые разнообразные вещи, украшенные старинной вышивкой, сохранявшиеся там на память много лет, и все это несли мне. Яркое искусство моей мамы, вышивки которой напоминают букеты свежих полевых цветов, требовательность и тщательность ее в работе казались мне образцом, достойным восхищения. Но когда мне пришлось познакомиться с работами татарских женщин самых различных районов нашей республики, у меня было такое ощущение, будто я впервые вступила в чарующий сказочный мир неистощимой народной фантазии. Любовь и интерес к этому делу постоянно росли и крепили во мне.

В тридцатых годах мне довелось работать в дошкольных детских учреждениях Кукморского, Тумутыкского, Азнакаевского и Муслумовского районов. Для меня эти годы были особенно плодотворными. Я собрала множество старинных татарских орнаментов. С 1936 по 1940 год я занималась на вечернем отделении Казанского педагогического института и работала в методическом кабинете по воспитанию детей дошкольного возраста. Мне часто приходилось выезжать в районы. Так, собирая народные орнаменты в деревнях и городе, мне удалось пополнить свою коллекцию невиданными доселе образцами. За сорок лет в ней насчитывалось 500 различных рисунков, из которых сумела обработать лишь 300. А «обработкой» оригинала я называю вот что: из красивой цветной бумаги я вырезаю цветы, гирлянды цветов точно такие, как в оригинале, и наклеиваю их на лист цветной бумаги. Когда сижу за этой работой, мне кажется, что я вышиваю: перед глазами оживают яркие картины народного гуляния в деревне во время сабантуя, родная природа. Так и видишь, как алая заря разливается по краю неба, как, оставляя след на мокрой траве, выходит из деревни стадо, как с длинными лучами раннего солнца, будто по волшебству, на цветах и листьях тают капли росы.

Рожденные долгими зимними вечерами при трепетном свете лучины, народные вышивки где бы они ни были — на нагрудниках, полотенцах, скатертях, салфетках, онучах, носовых платках или кисетах — воссоздают яркие впечатления лета. Крестьянки за тяжелым трудом и хлопотами не видели лета, не успевали насладиться его красотой. И вот зимой, освободившись немного от работы, они возрождали в памяти и воссоздавали мельком схваченные впечатления, игру красок.

Подобно композиторам, которые с помощью семи лишь нот создают неповторимые мелодии, татарские вышивальщицы создали множество орнаментов из сравнительно небольшого количества элементов. Как одна и та же песня по-разному звучит в исполнении разных певцов, так и каждая из вышивальщиц внесла в один и тот же узор свою толику фантазии, вкуса. Поэтому одинаковые, на первый взгляд, орнаменты значительно отличаются друг от друга.

Много вышивок видела я за свою жизнь, но могу сказать точно, двух совершенно одинаковых работ не встречала. Преобладание в татарских народных орнаментах элементов, навеянных формами растений, объяс-

няется, по-видимому, влиянием религии. Ислам запрещал изображать людей и животных. Поэтому татарскому народному орнаменту свойственны элементы геометрических фигур и растений.

Эстетическое воспитание юного поколения, умение показать им красоту окружающей нас жизни — это очень важная задача. Из опыта работы в своем 104-м детском саду знаю, что малыши легко отзываются на красоту. Наши дети знают, чем занимаются их родители, но пусть им будет также известно, что делали их предки, пусть они научатся гордиться достижениями, богатством своего народа. Наш коллектив многое сделал для этого. Праздники наших детей проходят на огромном ковре с ярким рисунком из татарских народных орнаментов. Ковер этот сделан руками моих коллег и родителей наших ребятишек. Даже костюм Деда-Мороза и Снегурочки мы украшаем узорами татарских народных вышивок. И, знаете ли, очень красиво получается!

На будущее у меня большие планы. Мечтаю выполнить много работ, где хочу сочетать мотивы народных вышивок с собственной фантазией. Кроме того, мне нужно обработать и пополнить свою коллекцию.

В этот альбом вошла лишь незначительная часть собранных мною узоров, которые являются плодом неистощимой блистательной фантазии татарского народа. Многие из них демонстрировались на выставках, организованных в разных местах. От художников-оформителей я слышала, что недостаточность народных орнаментов очень мешает им в работе. Я показала им некоторую часть своей коллекции. Этот случай оказался поворотным в судьбе моей сокровищницы. Орнаменты татарской народной вышивки, хранившиеся в многочисленных папках, перекочевали в Союз художников, где в 1962 году была организована первая выставка. Она оказалась настолько популярной, что вместо двух недель продержалась два месяца с лишним. Кто только здесь не был! — Люди разных поколений, самых различных профессий и национальностей. Книга записей хранит много теплых, сердечных слов. Вот некоторые из них.

«Уважаемая Марьям Закировна! Я много лет живу в Татарии, но лишь сегодня убедилась, что ничего не знала о культуре и жизни татарского народа. Я посетила Вашу выставку и порадовалась тому, что в нашем рабочем коллективе, в партийной организации нашего компрессорного завода есть человек, подобный Вам. Просто поразительно, как это Вам, занимающей ответственный пост заведующей детским садом, удалось подготовить такую большую выставку! Чтобы так показать быт, обычаи и нравы целого народа, нужно быть большим художником. Желаю Вам крепкого здоровья, долгих лет жизни, новых творческих успехов».

Курулесова Е. В.,
работница компрессорного завода.

«Имя человека, внесшего вклад в дело собирания, сбережения и изучения народного творчества, будет так же долговечно, как и сам народ. Желаю Марьям Закировне еще больших успехов».

М. Гайнуллин,
профессор татарской филологии.

«С удовольствием осмотрел выставку татарского народного орнамента. По всему видно, что дело это находится в руках зрелого художника. Товарищу Бикбулатовой желаю больших успехов в ее творческом труде».

З. Лангеман, юрист.

«Выставка татарского народного орнамента произвела на нас, работников полиграфии, большое впечатление. Каждый экспонат ее так и дышит национальным колоритом. Орнаменты эти, изданные в виде альбома, могли бы стать очень полезными для декораторов, оформителей, художников-графиков».

Хабибуллин, Караматуллин,
Анисимов, полиграфисты.

«Я тоже присоединяюсь к предложению издать экспонаты выставки в виде альбома. Такой альбом особенно необходим нам, учителям. Он окажет неоценимую услугу в воспитании у детей художественного вкуса, позволит ознакомить их с древней культурой нашего народа».

Сафарова, учительница.

«Тукай сказал: «Народ велик, он могуч, он страстен, он музыкален, он поэт». К этим удивительно простым и глубоким по смыслу словам хочется добавить еще одно: народ — художник. Орнаменты, собранные Марьям ханум Бикбулатовой, служат тому еще одним доказательством. Большое спасибо организаторам выставки».

М. Закирова, кандидат филологических наук.

«С чувством глубокого восхищения и удивления осмотрел я выставку орнаментов, собранных Марьям ханум Бикбулатовой. С тонким вкусом и великой любовью отобрала она народные узоры, воскресив их для нас из праха забвения. Мы надеемся, что специалисты, Союз художников, Министерство культуры и музеи сделают все для собирания, хранения, издания, изучения и разъяснения художественных особенностей татарского народного орнамента».

Наки Исанбет, писатель.

«Мир прекрасного... Эти слова применимы к искусству каждого народа. Однако творчество родного народа особенно близко и дорого, оно отзывается в душе вдохновенной, а порой грустной, песней. Воспевая самые нежные и хрупкие создания природы — цветы, оно сумело передать их очарование, ту особую тонкость и поэтичность, которые присущи им. И вряд ли часто встречается на свете искусство, равное мастерству татарских вышивальщиц. Изысканное сочетание узора и фона вышивки по цвету, динамика в композиции орнамента — вот чем пленяют эти творения...»

Орнаменты представлены здесь не в виде рисунков, а в виде более наглядной аппликации. Это позволяет ярче представить, как выглядят они в деле, и потому является несомненным достоинством выставки...»

Альберт Фатхи, сотрудник научной библиотеки
Казанского государственного университета.

Отныне подобные выставки устраивались часто. В 1962 году экспонаты, выставленные в Союзе художников Татарии, по просьбе народа были перенесены в Государственный краеведческий музей. Тысячи людей видели узоры татарского прикладного искусства в Казанском Доме офицеров, в клубе компрессорного завода, в кинотеатре «Дружба», в деревне Кугарчен Рыбно-Слободского района, в Москве на Всероссийском смотре самодеятельных художников, посвященном 50-летию Советской власти. Трудно сказать, сколько всего человек посетило эту выставку. В одном только Кукморе в 1965 году работники райкома из отдела пропаганды и агитации подсчитали, что за два дня на выставке побывало 3450 человек.

Областные газеты тепло отзывались о выставке. Для меня это было большой радостью.

Среди полученных мною благодарностей и похвальных грамот есть несколько особенно дорогих мне документов. В них отмечается мой скромный труд по сбору образцов прикладного искусства народа и орнаментов народных вышивок — это Грамота республиканского Дома народного творчества; диплом I степени, диплом II степени, выданные мне в Москве на смотре самодеятельных художников; диплом лауреата Всероссийского смотра, посвященного 50-летию Советской власти; Почтовая грамота на зональном художественном смотре, посвященном юбилею Советской власти, а также книги отзывов с выставок, организованных в различных районах нашей республики — две объемистые тетради и пять больших альбомов. В этих тетрадях хранятся записи многих людей. Радостно, что все посетители с большим уважением и любовью пишут о татарском прикладном искусстве, выражают веру, что творчество наших бабушек и дедушек не исчезнет, а станет достоянием нашей жизни — легкой промышленности, архитектуры, театра, быта.

Вышивание как искусство и судьба народа неразрывно связаны между собой. История такого единства исчисляется столетиями. Этот вид прикладного искусства имеет множество поклонников, и воспитательное значение его трудно переоценить. У человека, увлеченного вышиванием, воспитывается аккуратность, терпение и внимание, художественный вкус и фантазия.

Стремление украсить свой дом и все, что в нем находится, свойственно человеку испокон веков. Прежде в каждом татарском доме можно было видеть вышитые полотенца, салфетки, скатерти. Мужчины носили в сапогах красиво вышитые портянки, онучи.

И теперь все желающие могут обучиться этому искусству на уроках труда и в специальных кружках при школах и Домах культуры. Думается, что настоящий альбом окажет практическую помощь учителям и руководителям таких кружков. Предлагаемые в нем узоры, любовно использовавшиеся нашим народом на протяжении веков, несомненно будут пробуждать уважение к его искусству.

Орнаменты, вызванные к жизни неистощимой фантазией народа, могут быть с успехом использованы и в наши дни, применительно к требованиям современной моды.

Альбом аппликаций узоров для вышивания издается в нашей республике впервые. Хочется надеяться, что представленные в нем цветные репродукции народного творчества станут достоянием широких народных масс.

В современном татарском искусстве татарский народный орнамент используется широко. Этот альбом, безусловно, принесет пользу и профессиональным деятелям искусства — художникам, архитекторам, работникам легкой промышленности.

Прикладное искусство у татар было связано с определенными традициями. В старину крестьянская изба обыкновенно разделялась большим домканным занавесом. Он обычно бывал заткан геометрическими фигурами, а верхняя поперечная полоса материи украшалась тамбурным швом с растительными мотивами. Коврики на сундуках, занавески на окнах, дорожки на полу также украшались сложными орнаментами. У татар Закамья было принято убирать горницы полотенцами, украшенными на концах орнаментом, вышитым красными нитками. А те, кто был посостоятельней, украшали стены яркими, как радуга, декоративными гобеленами, ковриками и т. п.

Нарядное убранство изб вносило в повседневную жизнь татарских крестьян некоторую праздничность. Одежда: платья, передники, головные платки, нагрудники, которые женщины надевали под платье — все это украшалось красивой вышивкой.

Среди головных уборов особенно хороши вышитые тюбетейки. Обычно их изготовляли из бархата и парчи. В большинстве случаев они украшались узорами, напоминавшими растения. Иногда тюбетейки расшивались золотой и серебряной канителью, жемчугом, бисером.

Во время праздников и в особо торжественные дни женщины доставали из сундуков свои калфаки, расшитые сверкающей канителью, жемчугом и бисером. Сложные орнаменты обычно помещались на верхней стороне калфака, а нижняя часть украшалась незатейливым узором.

В советское время прикладное искусство татар обогатилось новыми элементами: государственным гербом, пятиконечной звездой, серпом и молотом, белым голубем мира, орденскими лентами и т. п.

Трудно было бы добиться расцвета социалистической культуры без использования достижений культуры прошлого. Только в руках художника с тонким требовательным вкусом, способного оценить и умело воспользоваться творческим наследием прошлого, народные орнаменты как бы получают в условиях нашей современности вторую жизнь. Архитектор И. Г. Гайнетдинов, например, по проектам которого построены Татарский государственный оперный театр имени Мусы Джалиля и Казанский речной вокзал, с успехом справился с этой задачей. Большое место заняли татарские народные орнаменты и во внутренней отделке Дома татарской кулинии г. Казани. В Татарии много художников и архитекторов, с успехом использующих традиционные мотивы народного искусства. Здесь уместно будет вспомнить слова народного художника СССР скульптора С. Т. Коненкова: «Крепкая нить, связывающая художника с народным искусством, никогда не должна обрываться». Да, люди, творчески воспринимающие традиции народного искусства, ищущие новые темы, новые композиции для воплощения их в современных условиях, обогащают искусство национальное. Буду счастлива, если этот альбом хоть в какой-то степени окажется полезен народным умельцам, профессиональным художникам в их замечательном труде.

ТЕХНИКА ВЫШИВАНИЯ

Техника татарского народного вышивания не отличается большим разнообразием и лишь на первый взгляд может показаться сложной. Самым излюбленным и наиболее распространенным видом ее является тамбурный шов, при котором последующая петля выводится из предыдущей, образуя таким образом цепочку в миниатюре (см. фотоиллюстрацию). Тамбур по праву считается татарским национальным швом. В Татарии довольно широко распространено также вышивание гладью. Предполагается, что оно было воспринято от русских.

Тамбурный шов выполняется иглой либо тонким крючком. Некоторые виды швейных машин также приспособлены для вышивания тамбуром.

Прежде чем приступить к работе, необходимо аккуратно перевести узор через копировальную бумагу на ткань. Лучше всего воспользоваться разноцветной копировальной бумагой и заранее обозначить каждый элемент орнамента соответствующим цветом. При переводе рисунка на белую основу удобнее применять светлую копировальную бумагу. Если узор изображен на прозрачной бумаге, можно вышивать прямо по ней. В таком случае бумага прикрепляется к ткани иголками, либо прошивается по

краям крупными стежками. Каждый, кто занимается вышиванием, может, разумеется, менять цвета и оттенки по своему усмотрению.

Если возникнет необходимость увеличить либо уменьшить узор, нужно расчертить его на равные квадраты посредством легких вертикальных и горизонтальных линий. На чистом листе бумаги квадраты эти воспроизводятся в том же количестве, но уже в желаемом масштабе. Затем внутри каждого из них восстанавливается контур рисунка.

Здесь нам хочется разъяснить учащимся и товарищам, работающим с детьми, основные приемы и правила вышивания. Тем, кто уже имеет некоторый опыт в рукоделии, также полезно будет вспомнить их.

Прежде всего несколько слов о нитках. Для тамбурного шва можно использовать самые разнообразные нитки: шелковые, всех сортов, шерстяные, мулине, хлопчатобумажные, а также нитки, выдернутые из ткани самой основы. В старину татарские женщины вышивали тамбуром по домотканному холсту, миткалю, сатину, атласу, шелку, бархату. В наши дни выбор материи должен зависеть от назначения вышиваемой вещи. Очень приятно, когда вышивание опрятно, красиво, а для этого нельзя оставлять без внимания даже такие мелочи, как мытье рук перед рукоделием, вид обратной стороны вышивки и т. п. Опытные вышивальщицы, как правило, не делают узелка на конце нитки, они закрепляют ее с лицевой стороны двумя маленькими стежками, а затем уже приступают к тамбурному шву.

Предлагаемые в альбоме узоры можно использовать для самых разнообразных целей: вышить платье, блузку, костюм, шарф, сумочку, пляжный ансамбль и т. д. При вышивании ворота, карманов, рукавов, подола и других деталей одежды нужно каждый раз учитывать направление рисунка орнамента. Узоры альбома можно смело использовать также для украшения платьев, предназначенных для особо торжественных слу-

чаев: выпускного вечера, свадьбы. При подборе цветов и узоров для вышивания важно учитывать возраст, характер, манеры и вкусы будущего хозяина вещи, одежды. На фотографии вы видите образец вышитого женского платья. Платье, костюм из шерстяной ткани можно также украсить вышивкой из бус, бисера. Это уже дело вкуса каждого.

Наконец, особенностью татарского национального орнамента является отсутствие полутонов. Он состоит из сочетания цветов ярких, сочных. Как правило, в орнаменте преобладает какой-то один цвет (именно с него и рекомендуется начинать вышивание), который дополняется другими.

Заметим также, что предлагаемые сочетания узоров также ассиметричны. Это — еще одна особенность татарского орнамента.

* * *

На всесоюзных праздниках, фестивалях, встречах представители различных народов нашей страны бывают обычно в национальных одеждах. Каждому из народов свойственны свои отличительные черты, делающие его по-особенному привлекательным, интересным. И не нужно забывать традиций, перешедших к нам от наших прадедов и прабабушек, хотя это и не означает, что люди постоянно должны носить только национальное платье.

Ведь можно украсить быт, одежду национальным орнаментом. Для этого нужно лишь очень внимательно смотреть на произведения прикладного искусства народа, найти дорогу к роднику народного творчества и черпать из него полной пригоршней.

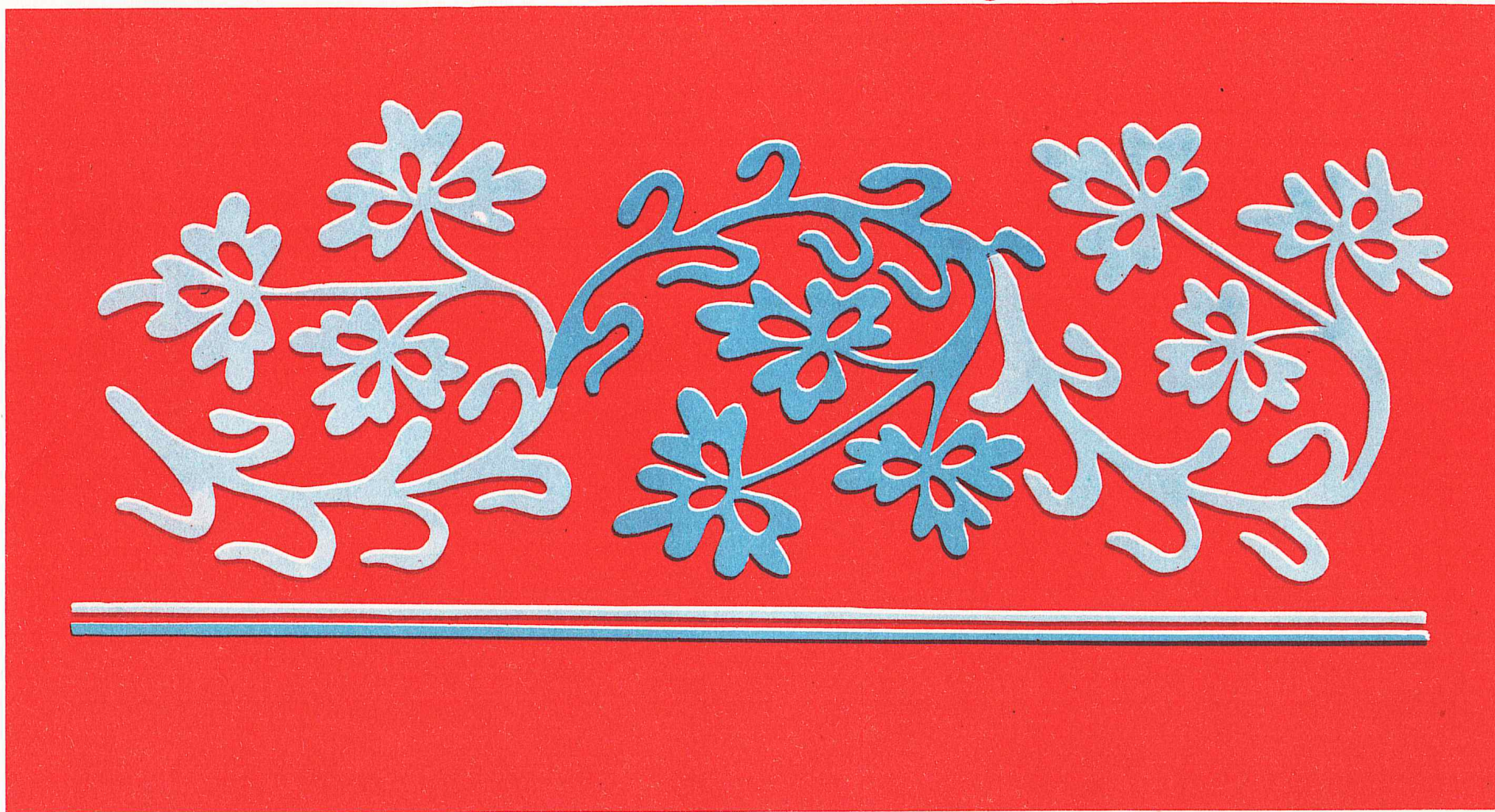
В заключение мне хочется принести искреннюю благодарность товарищам Х. А. Якупову, Л. А. Фаттахову, Л. Я. Ельковичу, А. И. Тумашеву, Р. С. Сабиржанову и многим работникам Министерства культуры, оказавшим мне, влюбленной в волшебный мир народного творчества, профессиональную помощь.

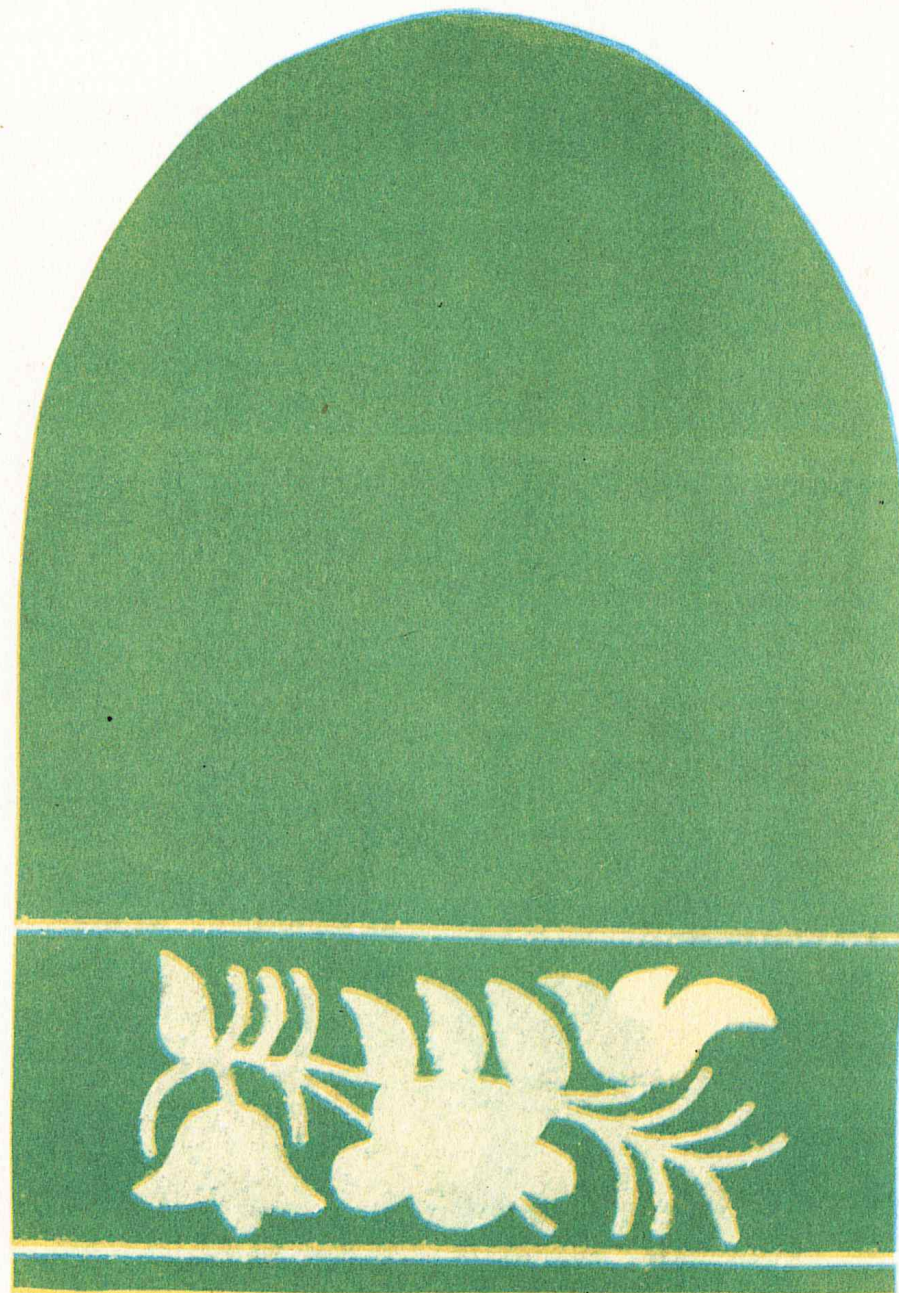
Палас үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

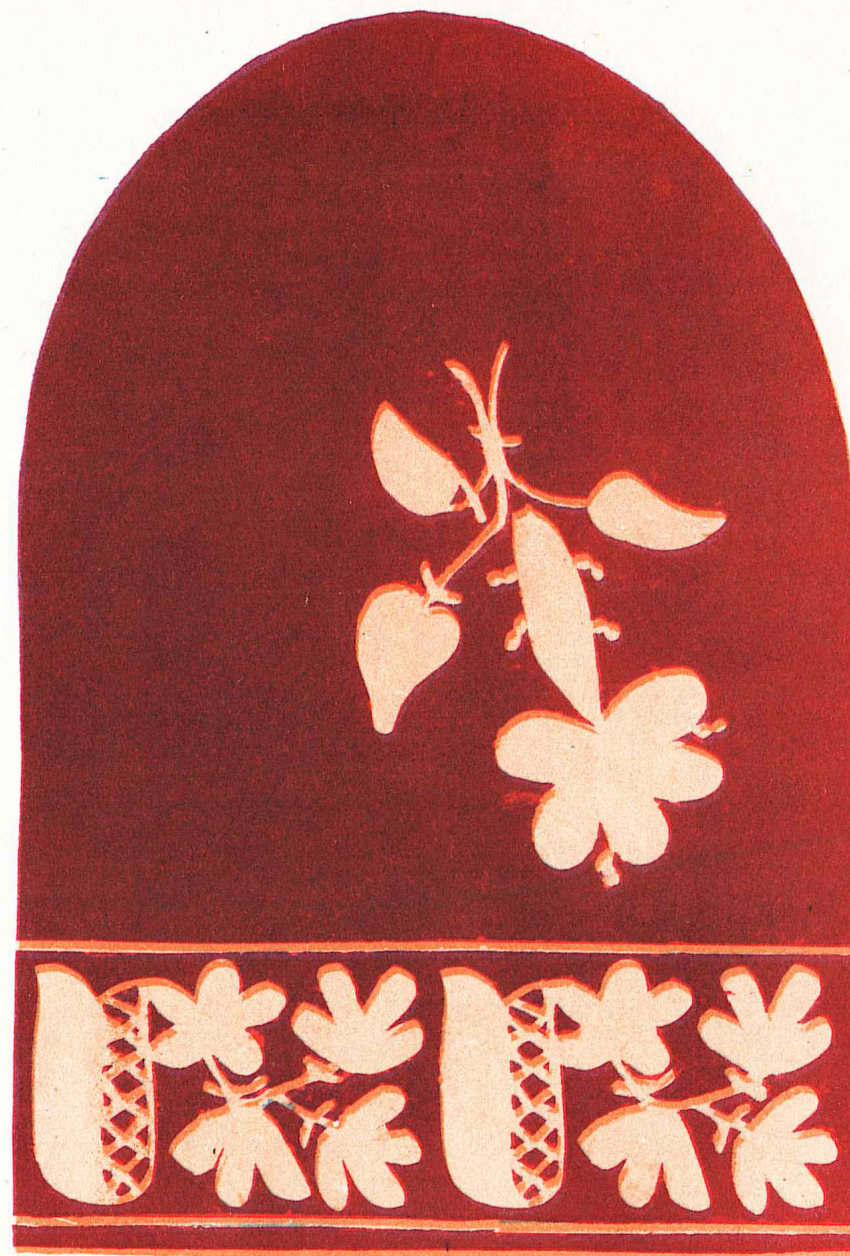
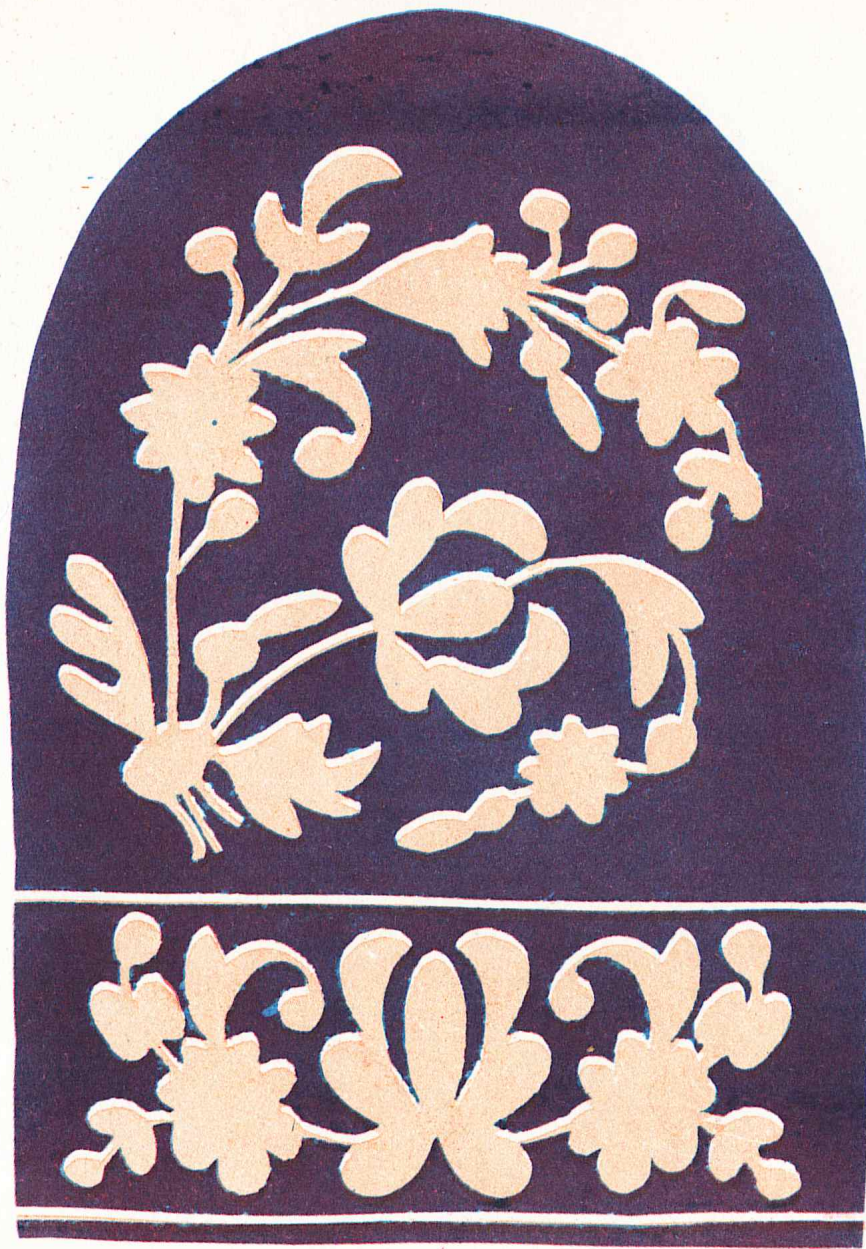
Палас үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

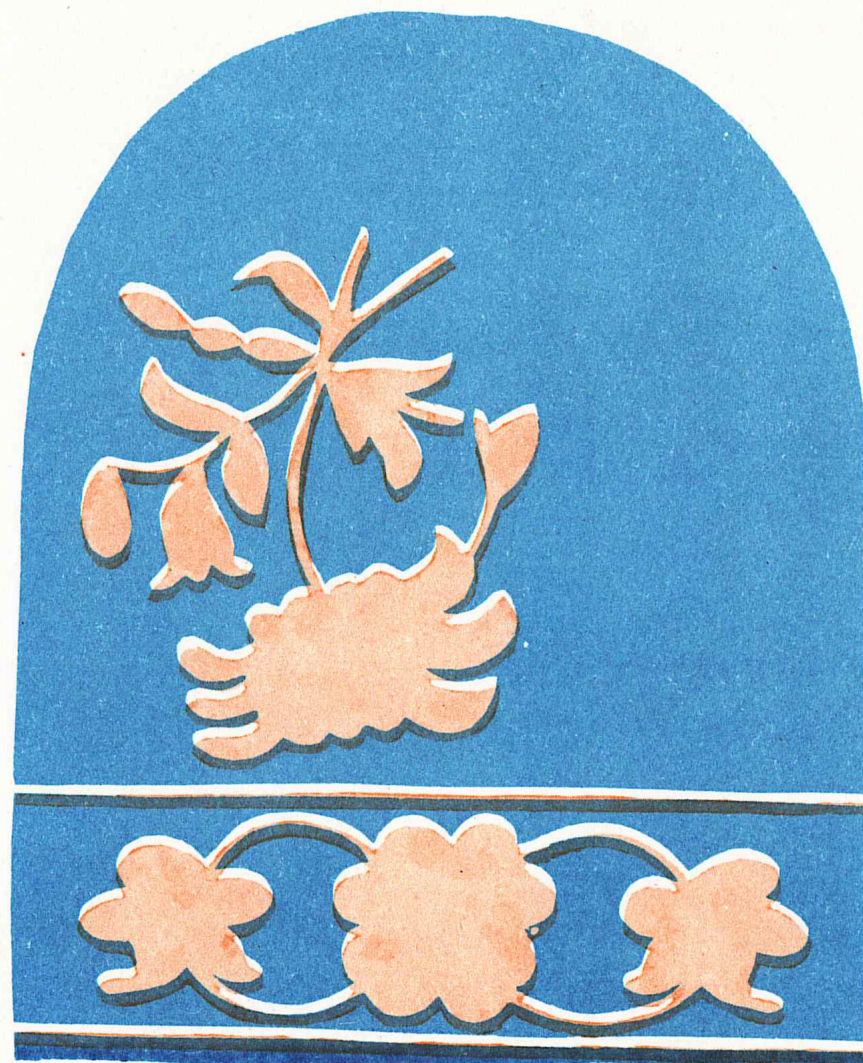
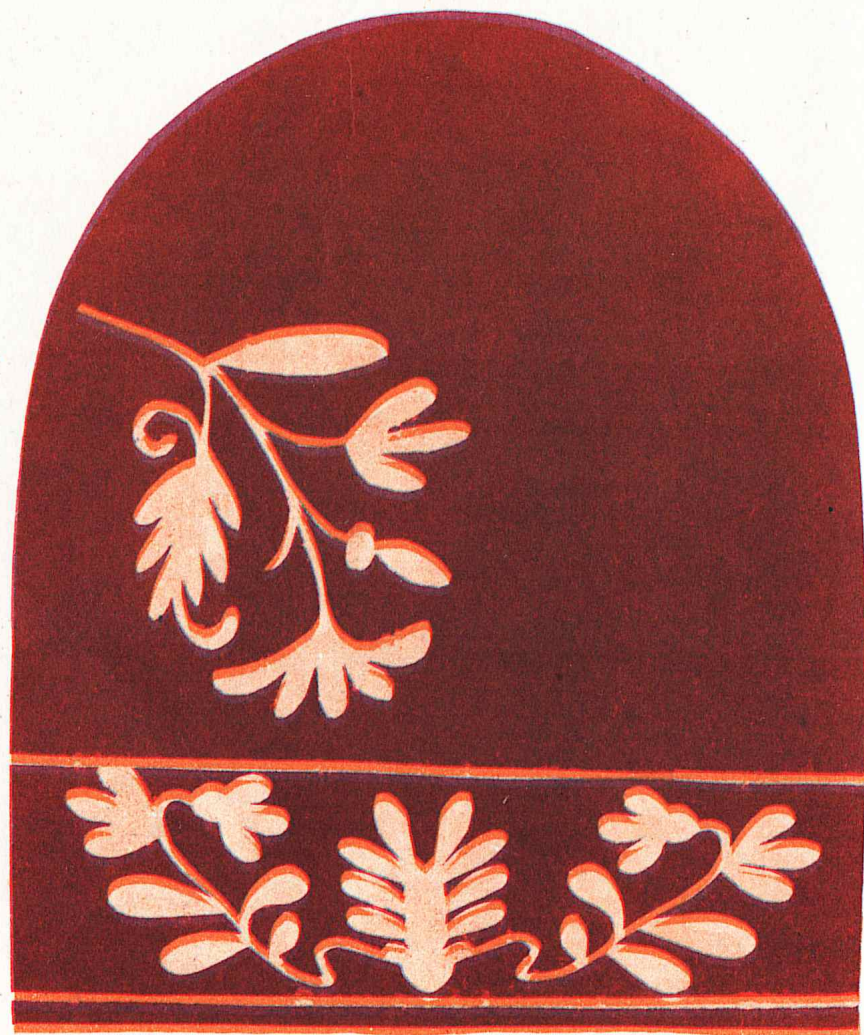
Күлмәк итәге үрнәге (узор для юбки).

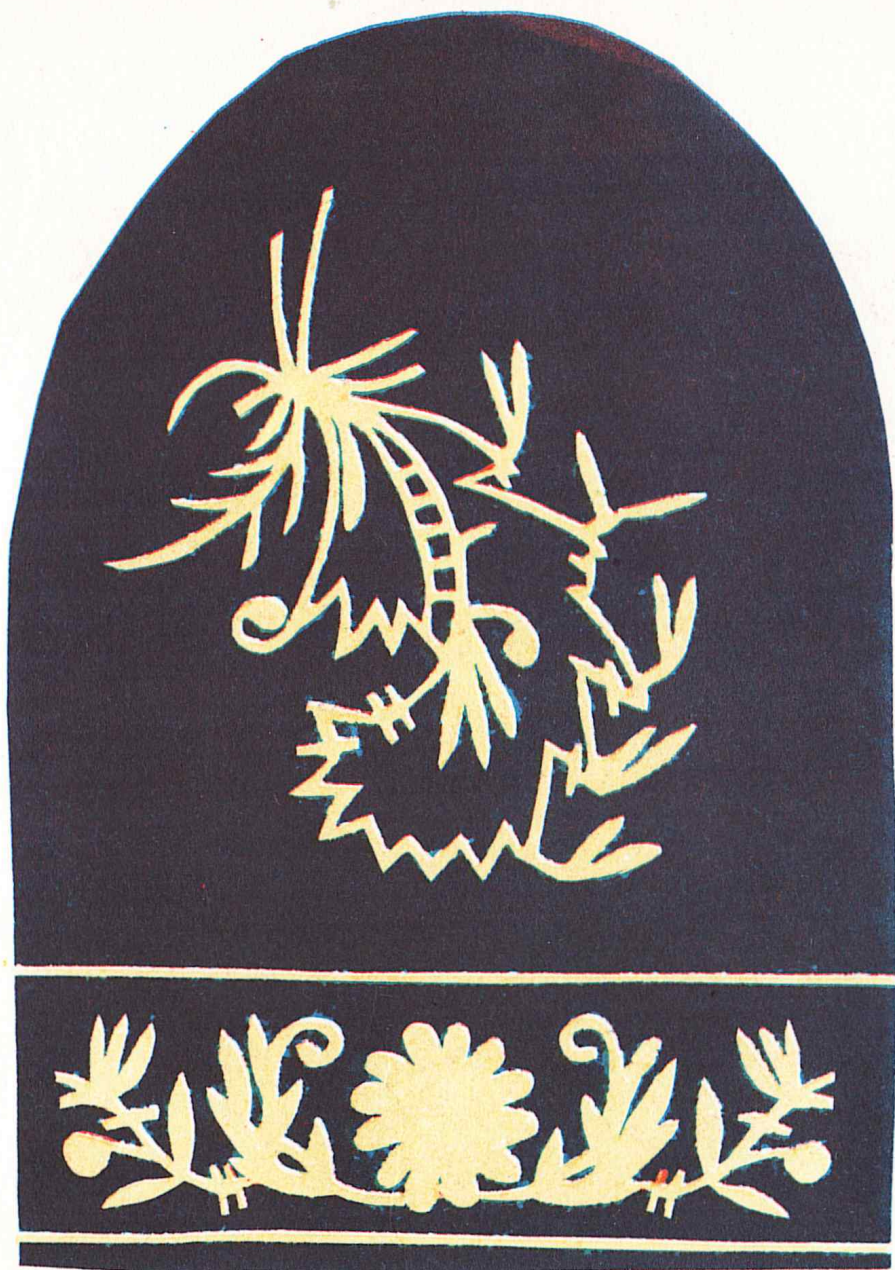
Калфак (женский головной убор).

Калфак (женский головной убор).

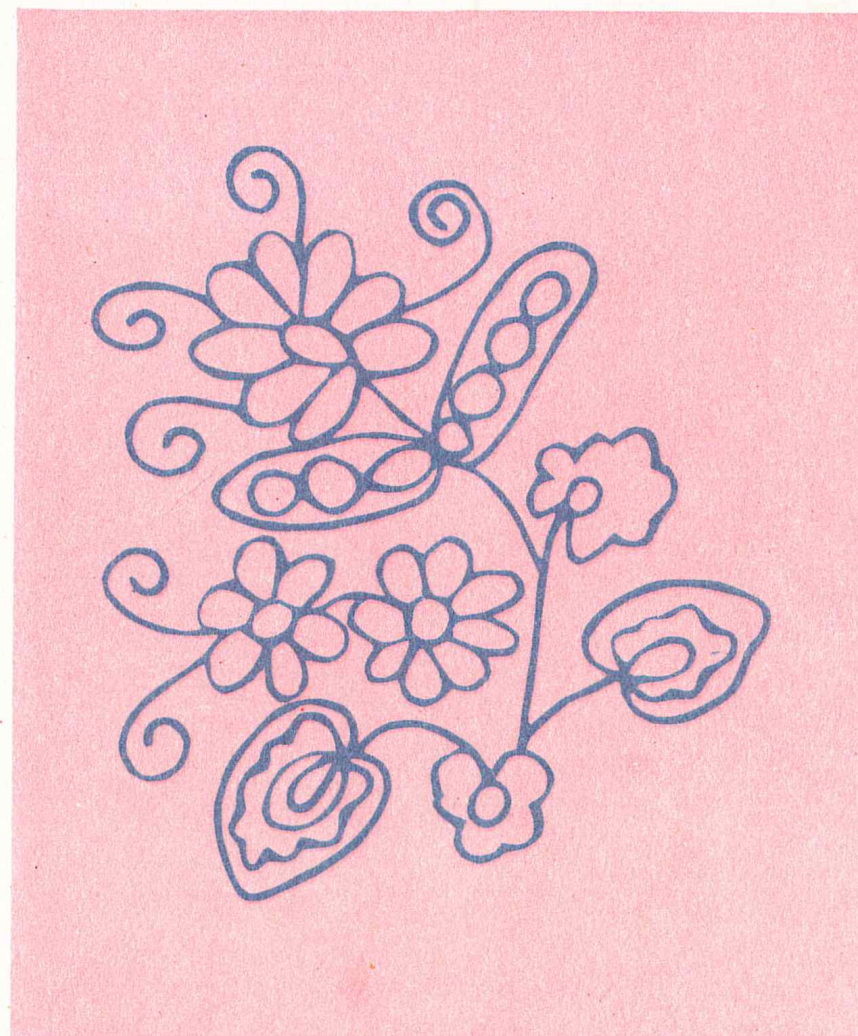
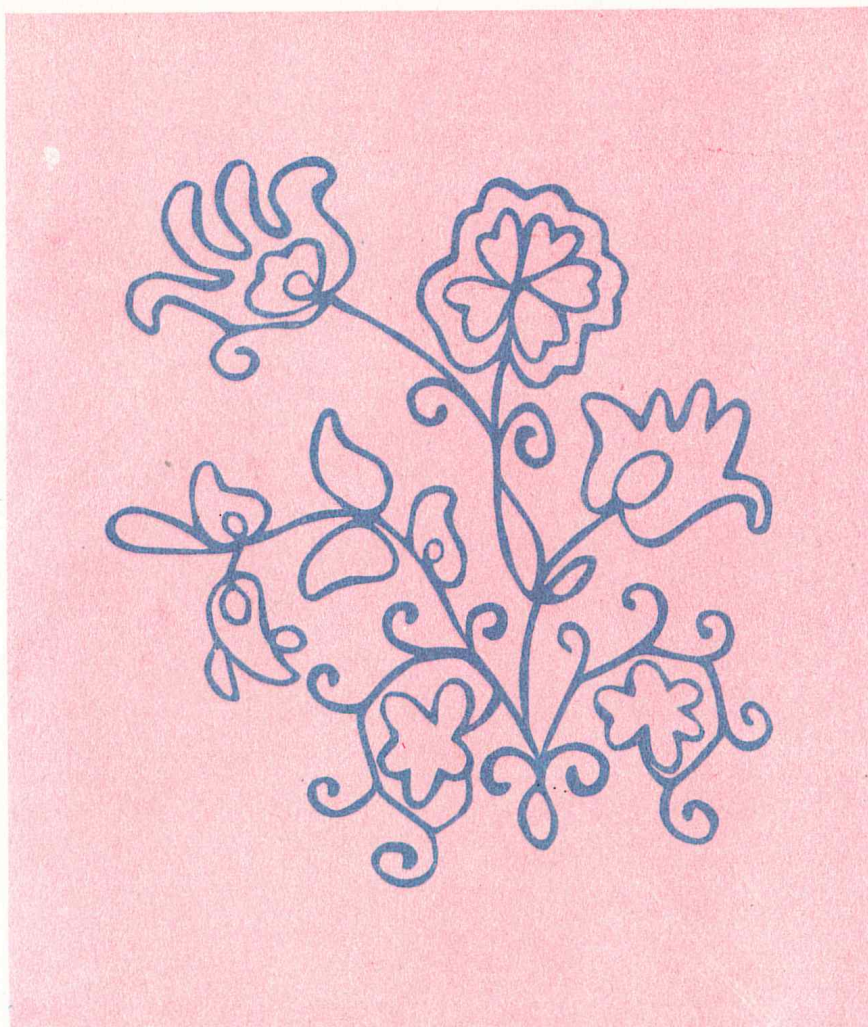
Калфак (женский головной убор).

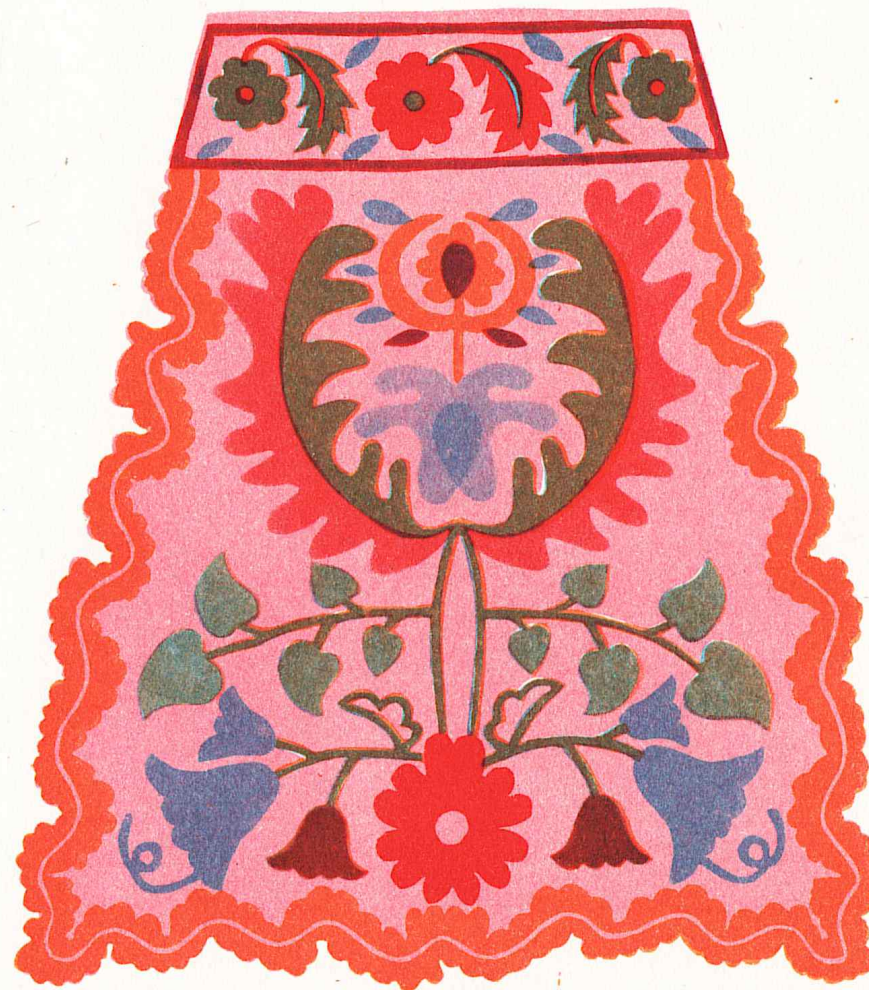
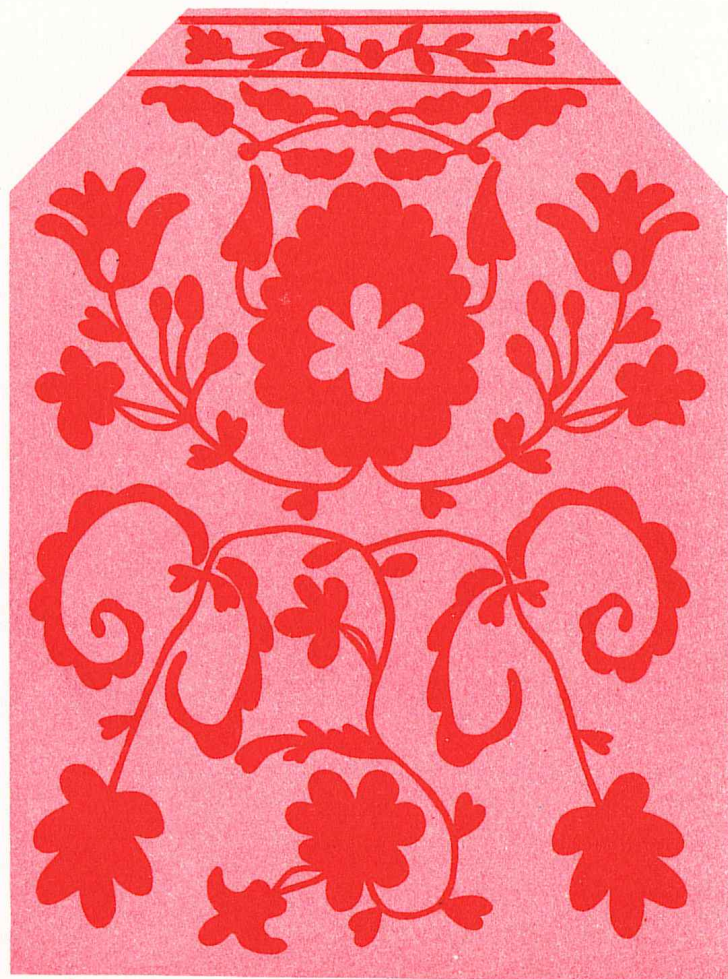
Калфак (женский головной убор).

Кукрэкча (женский нагрудник).

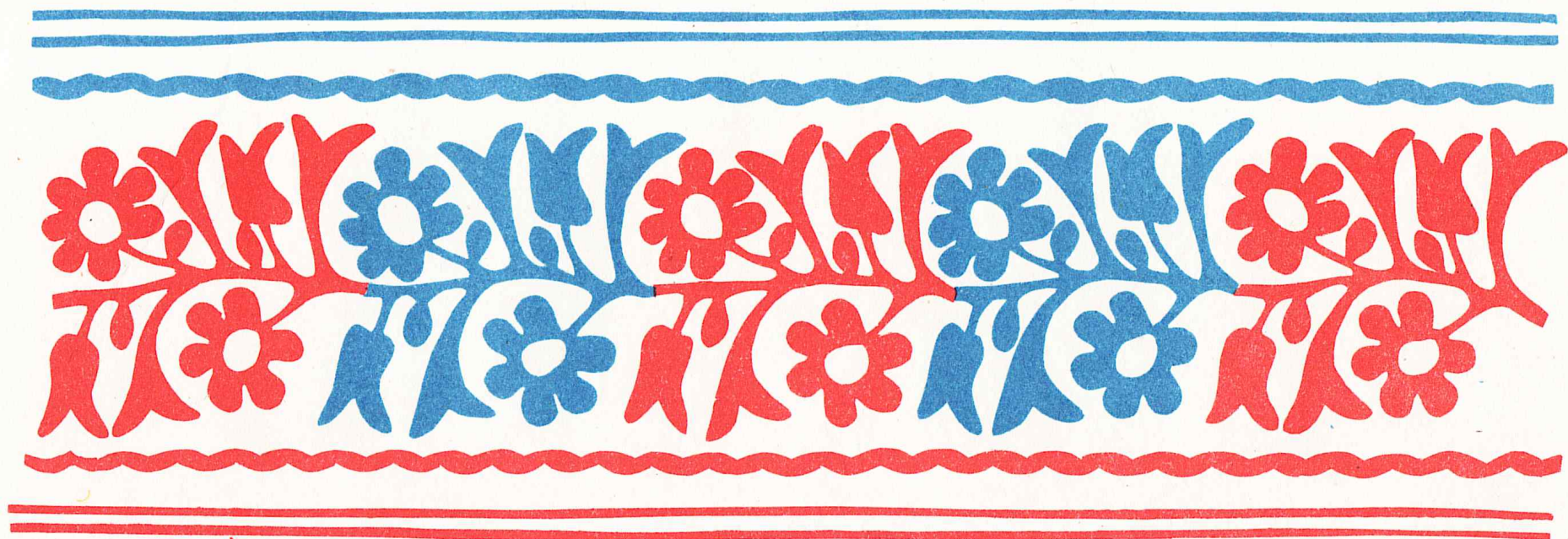
Күкрәкчә (женский нагрудник).

Күкрәкчә (женский нагрудник).

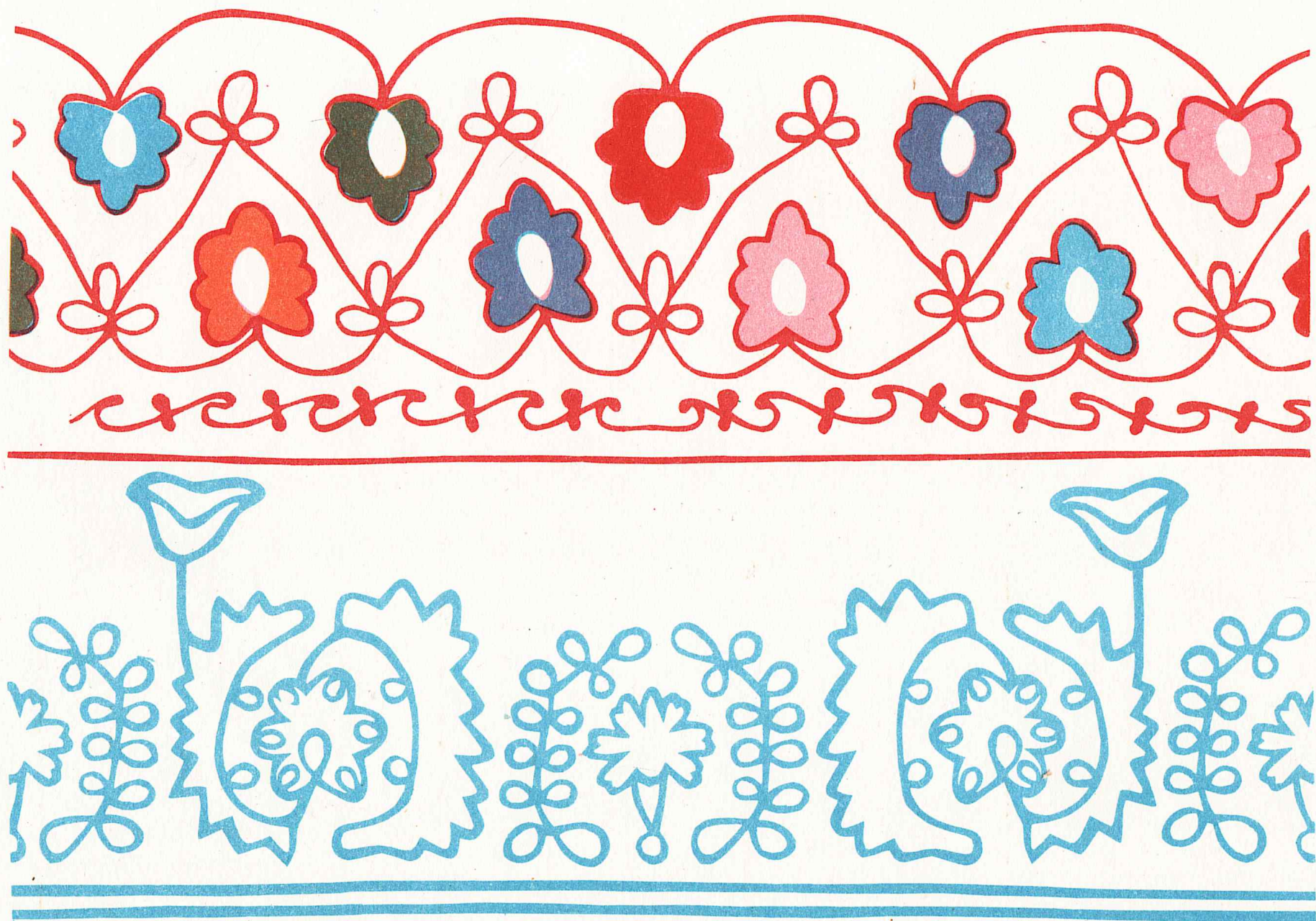
Кияу аякчуу үрнәге (узор для свадебной онучи).

Аякчу үрнәге (узор для онучи).

Аякчу үрнэгенең бер өлеше (фрагмент узора для онучи).

Кияу аякчуы үрнәге (узор для свадебной онучи).

Аякчу үрнәге (узор для онучи).

Сөлге башы үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узора для полотенца).

Сөлге башы үрнәге (узор для полотенца).

Сөлге башы үрнәге (узор для полотенца).

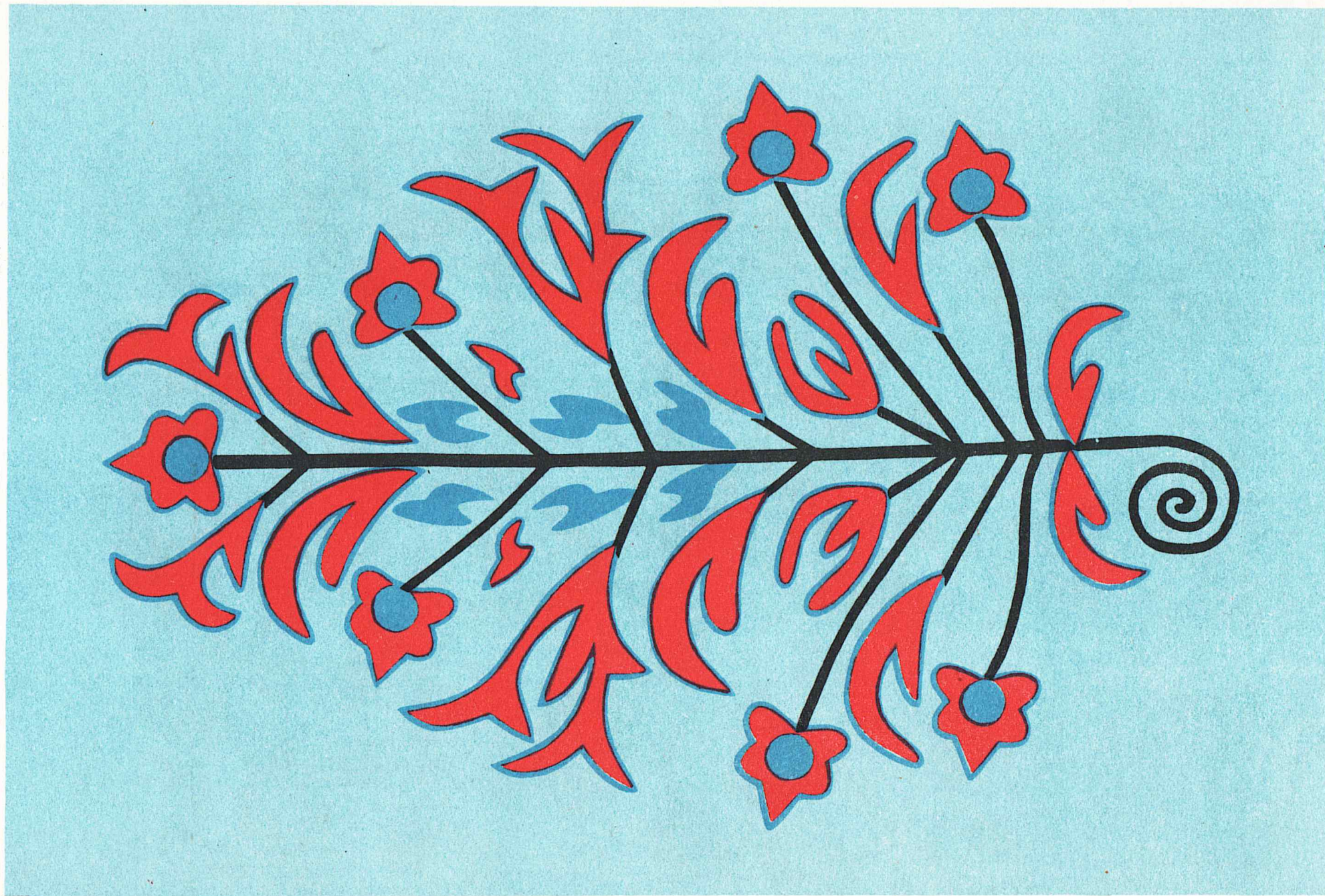
Сөлге башы үрнәге (узор для полотенца).

Сөлге башы үрнәге (узор для полотенца).

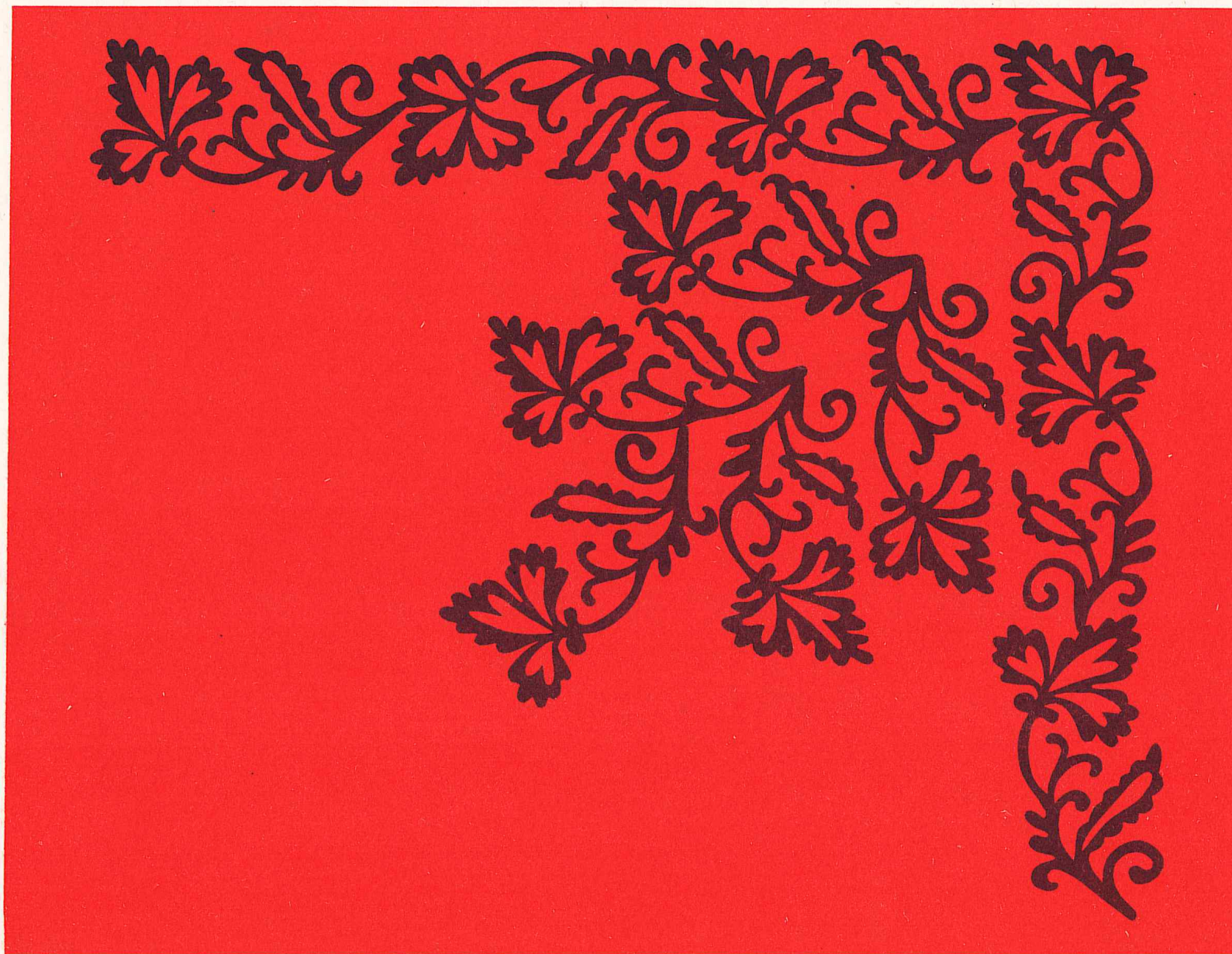
Сөлге башы үрнәге (узор для полотенца).

Ашъяулык үрнәге (узор для скатерти).

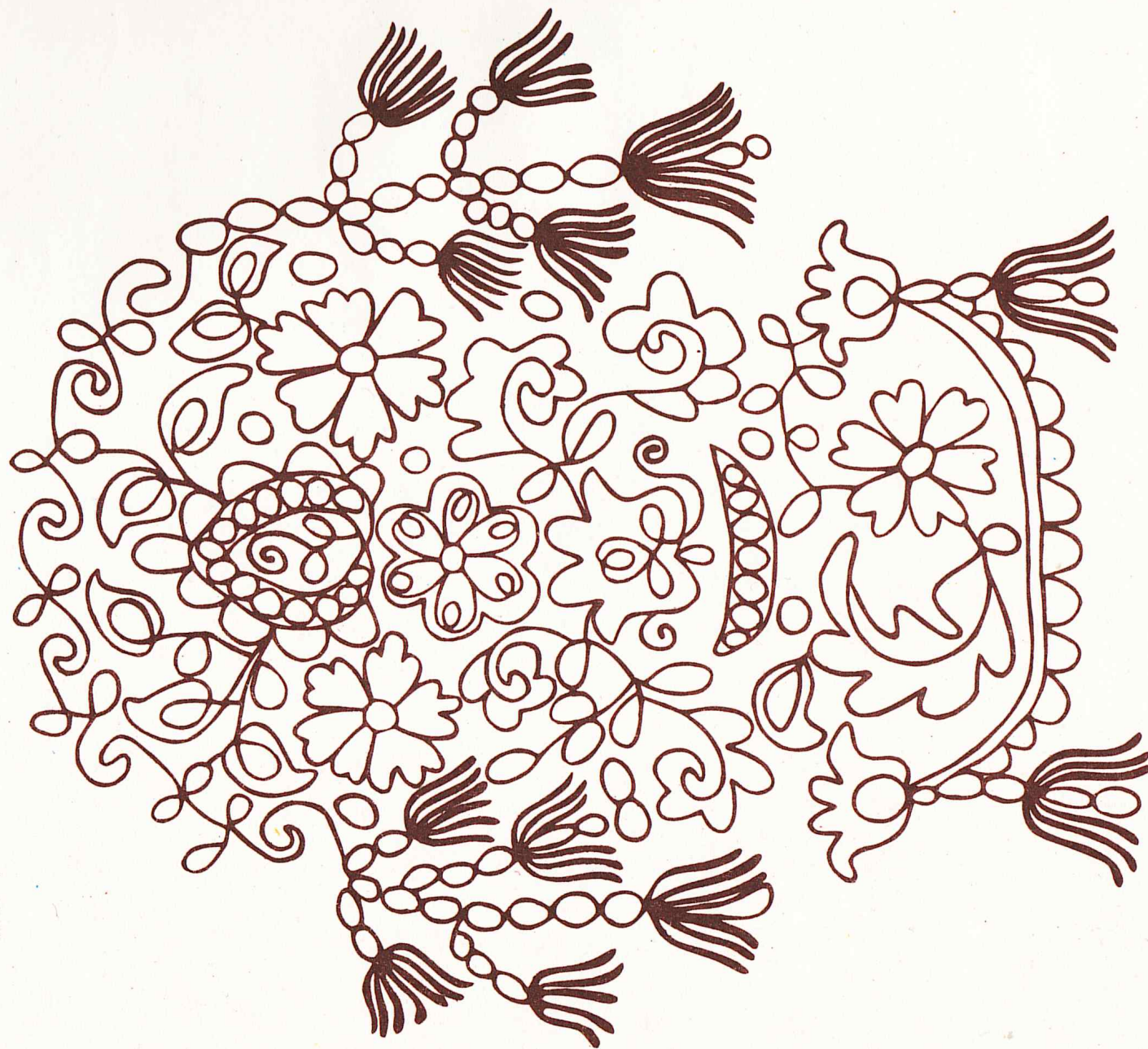
Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для скатерти).

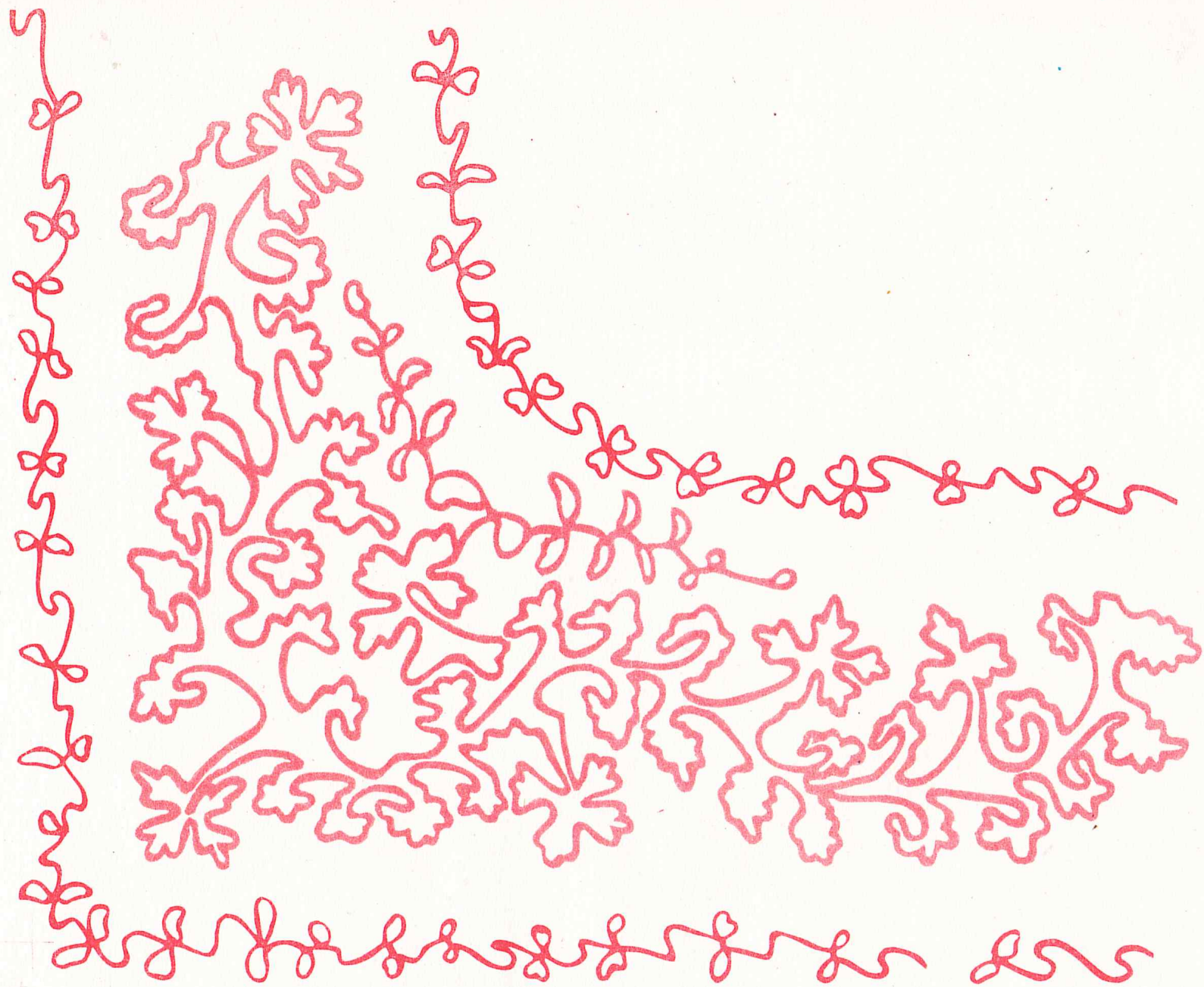
Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для скатерти).

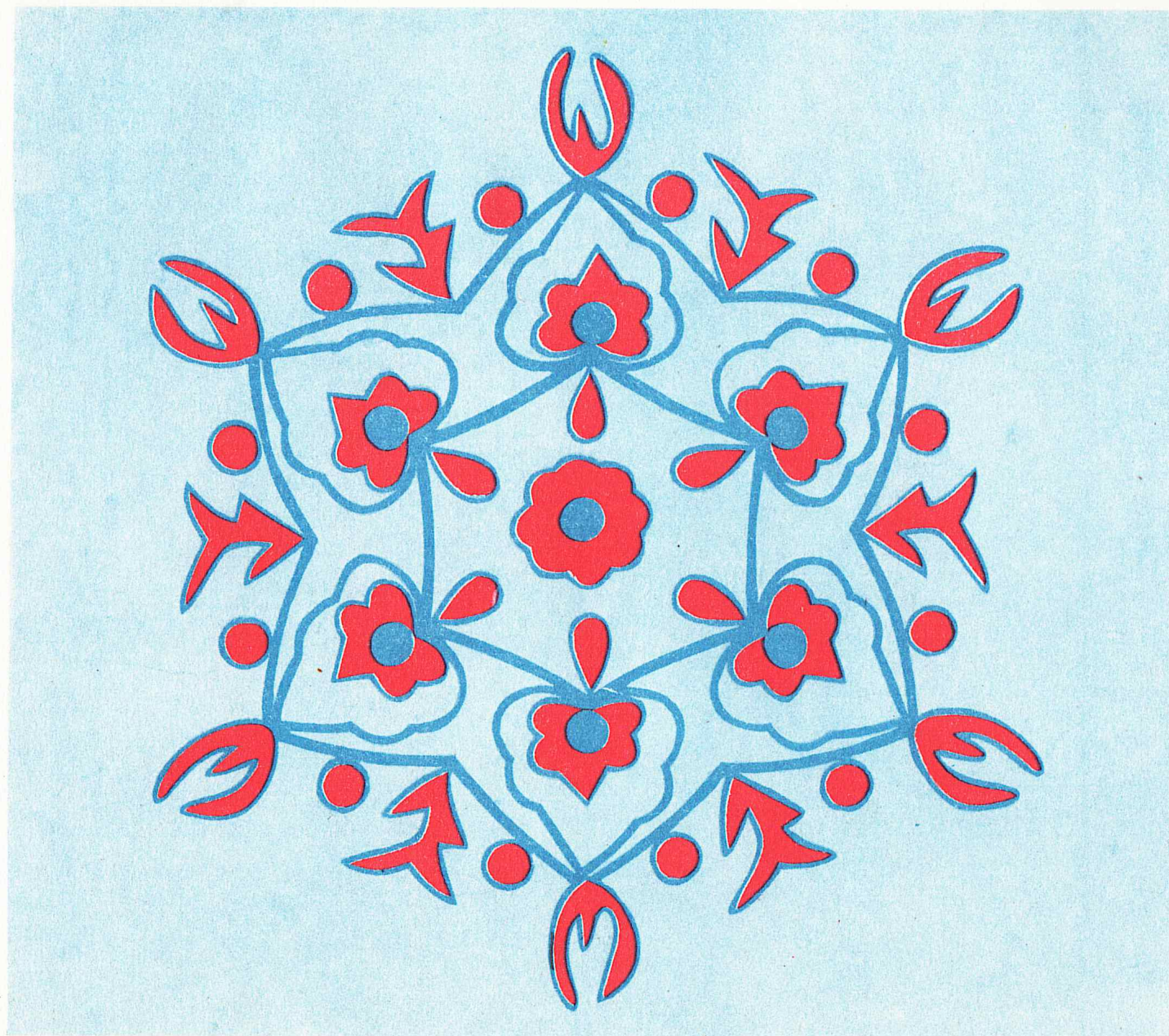
Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для скатерти).

Ашъяулык үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узоры для скатерти).

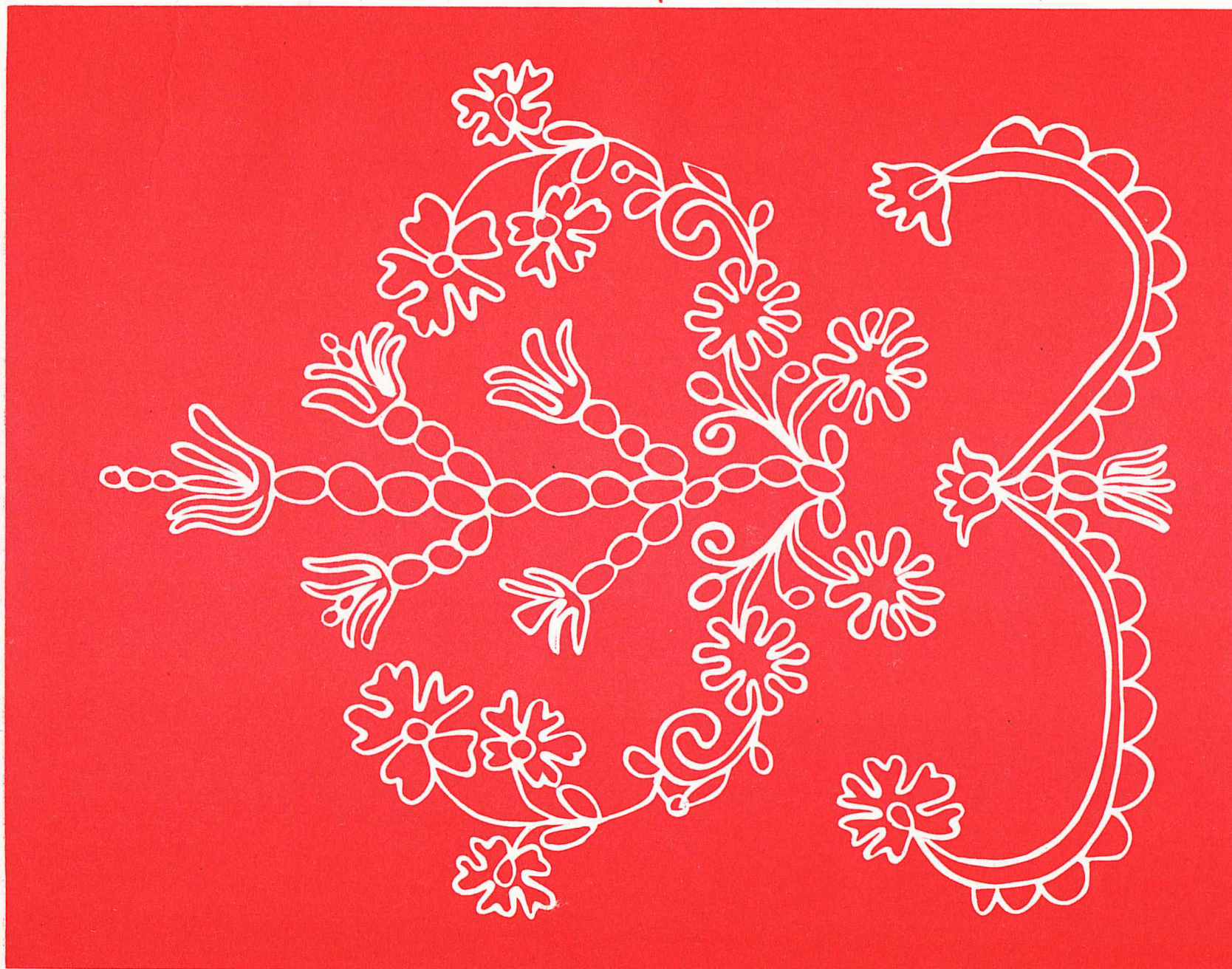
Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узорa для скатерти).

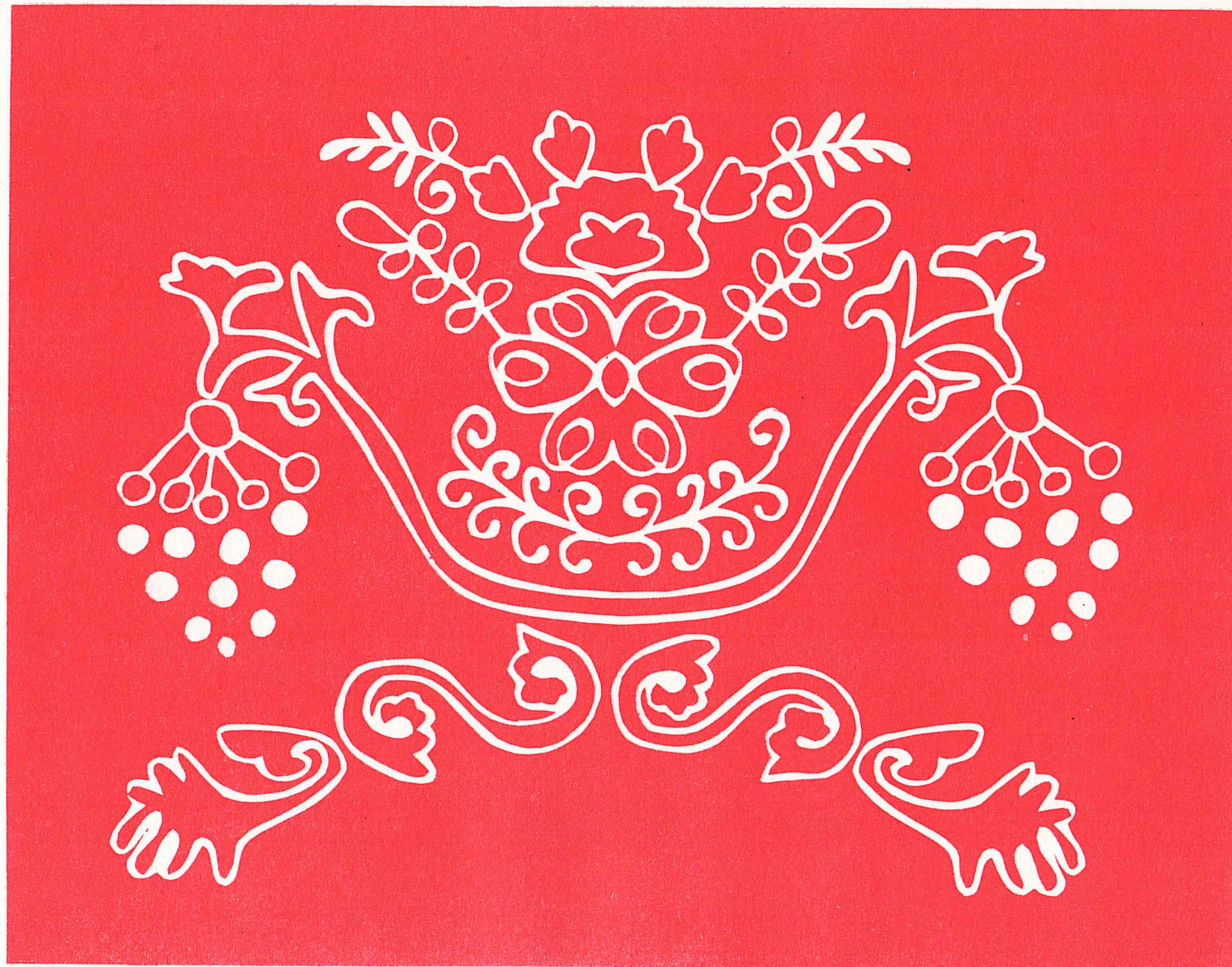
Ашъяулык үрнәге (узор для скатерти).

Ашъяулык почмагы үрнәге (узор для уголка скатерти).

Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для скатерти).

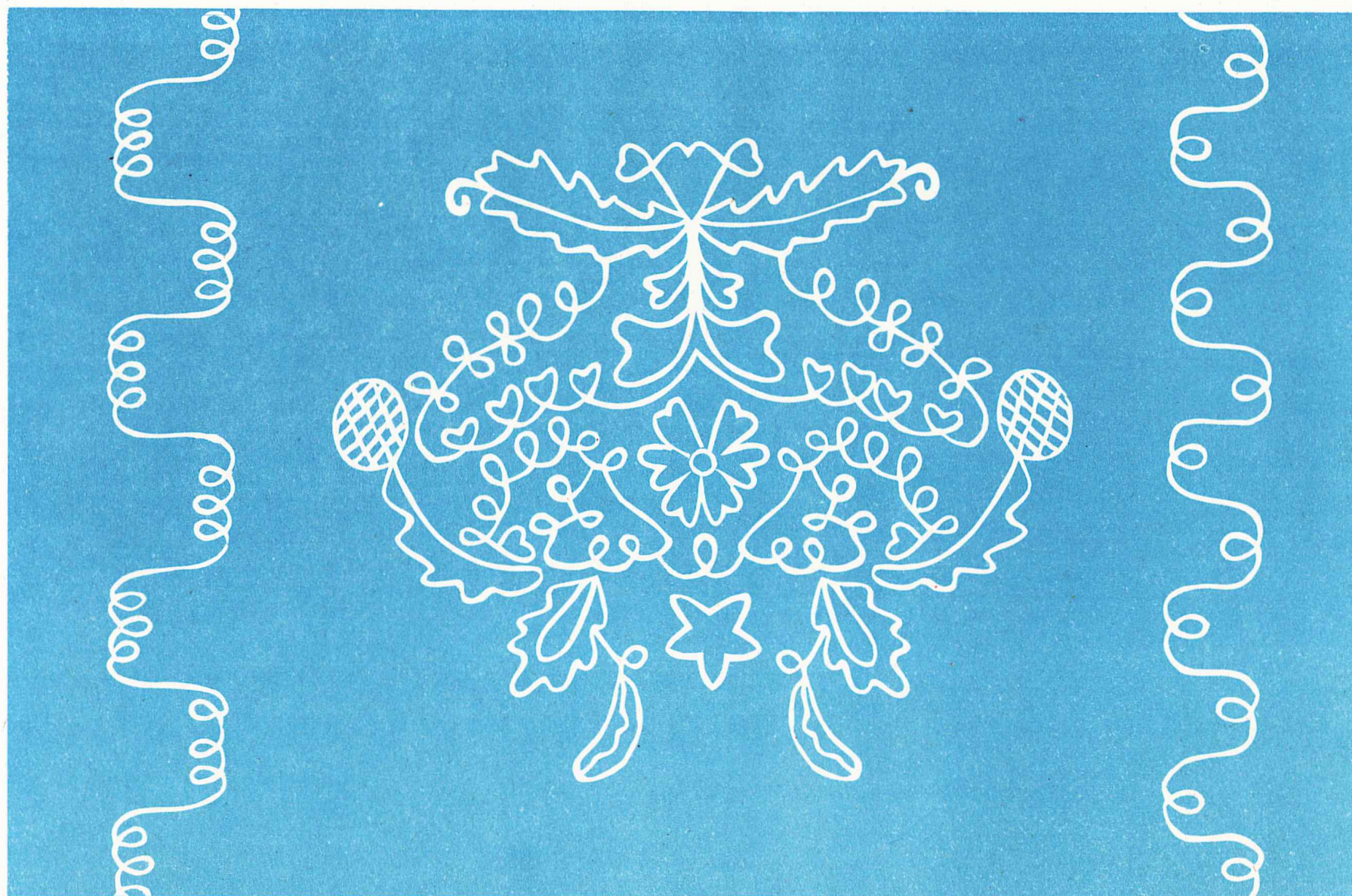
Ашъяулык үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для скатерти).

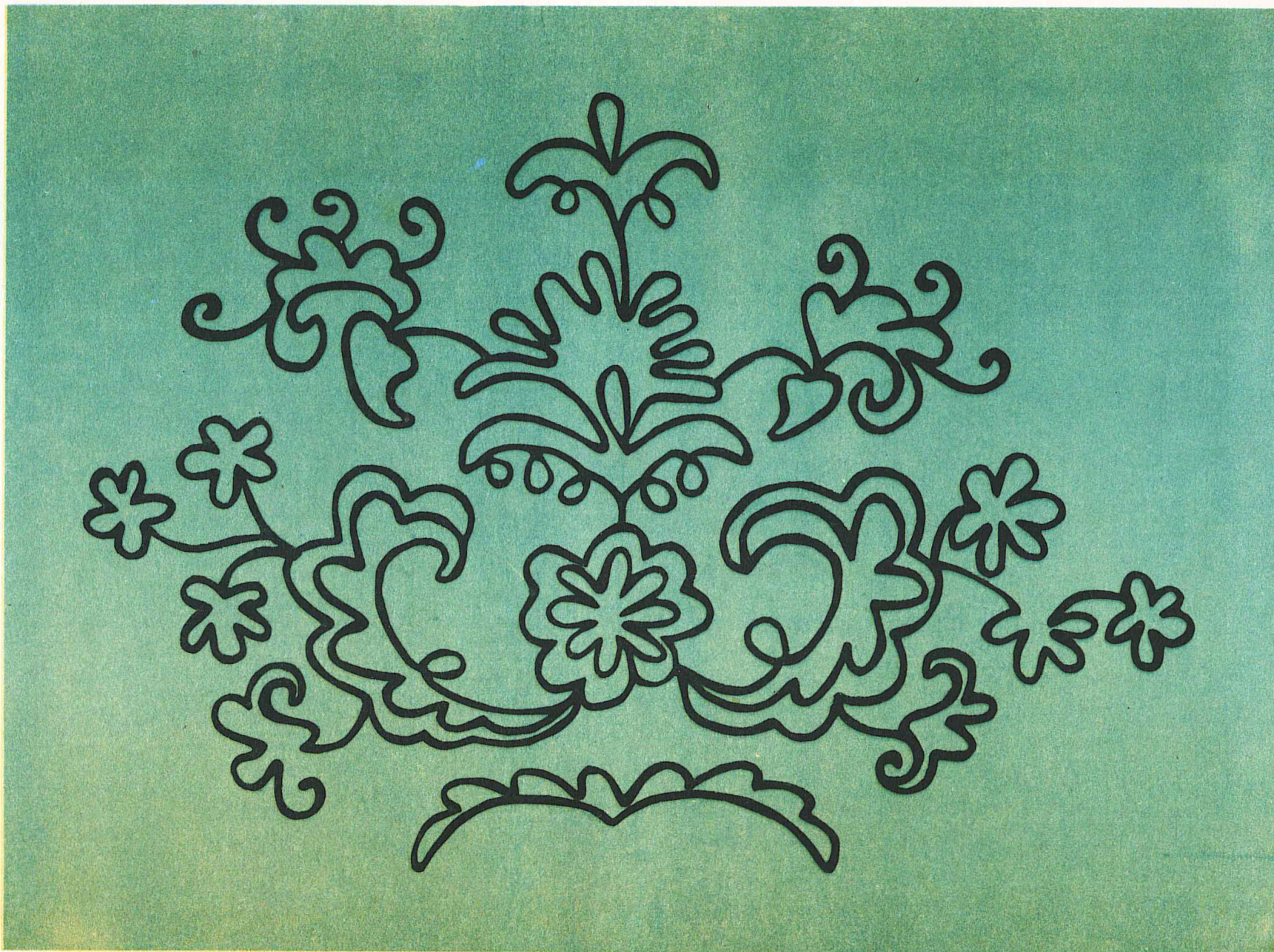
Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

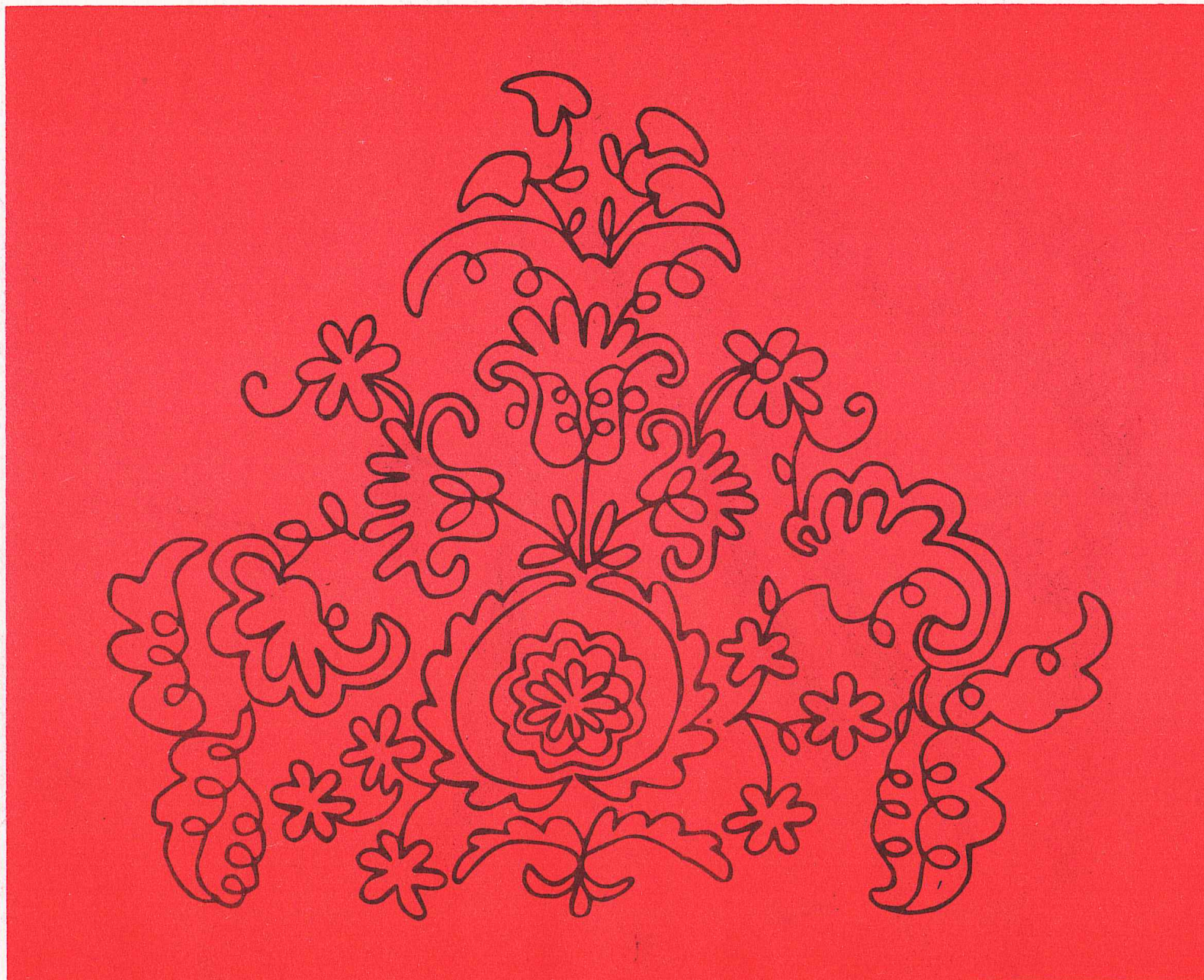
Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

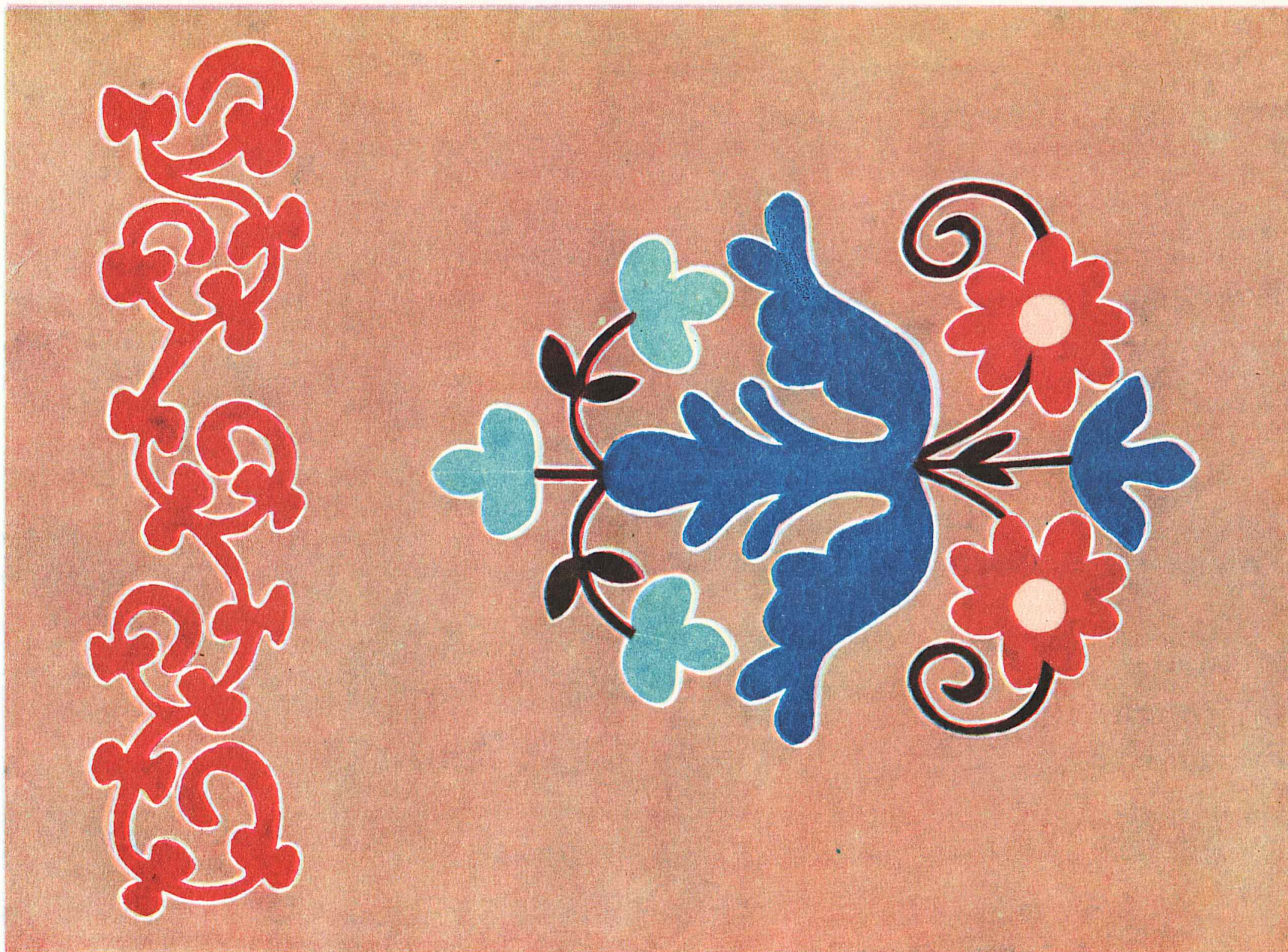
Палас үрнэгенең бер өлөшө (фрагмент узора для коврика).

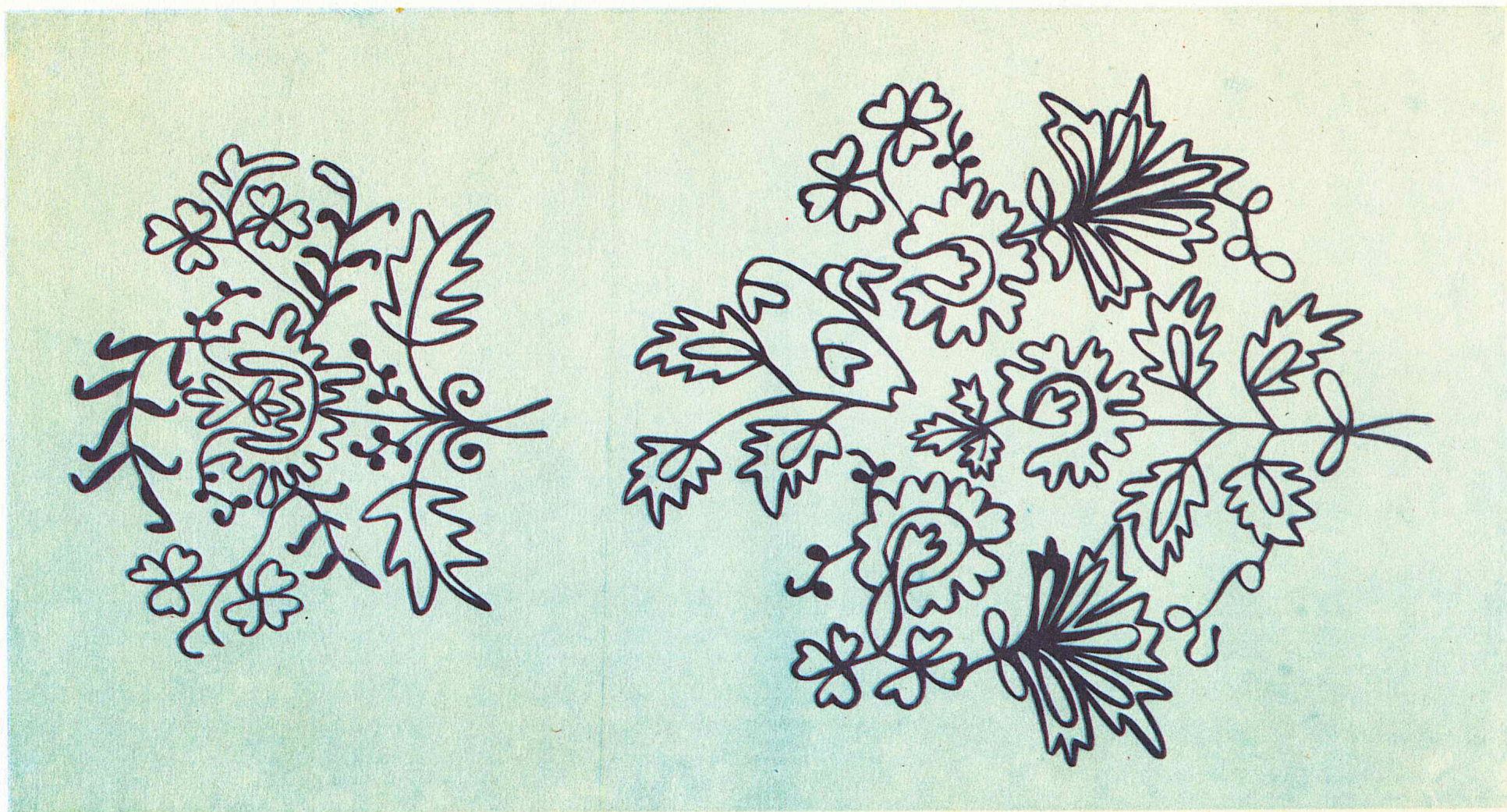
Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

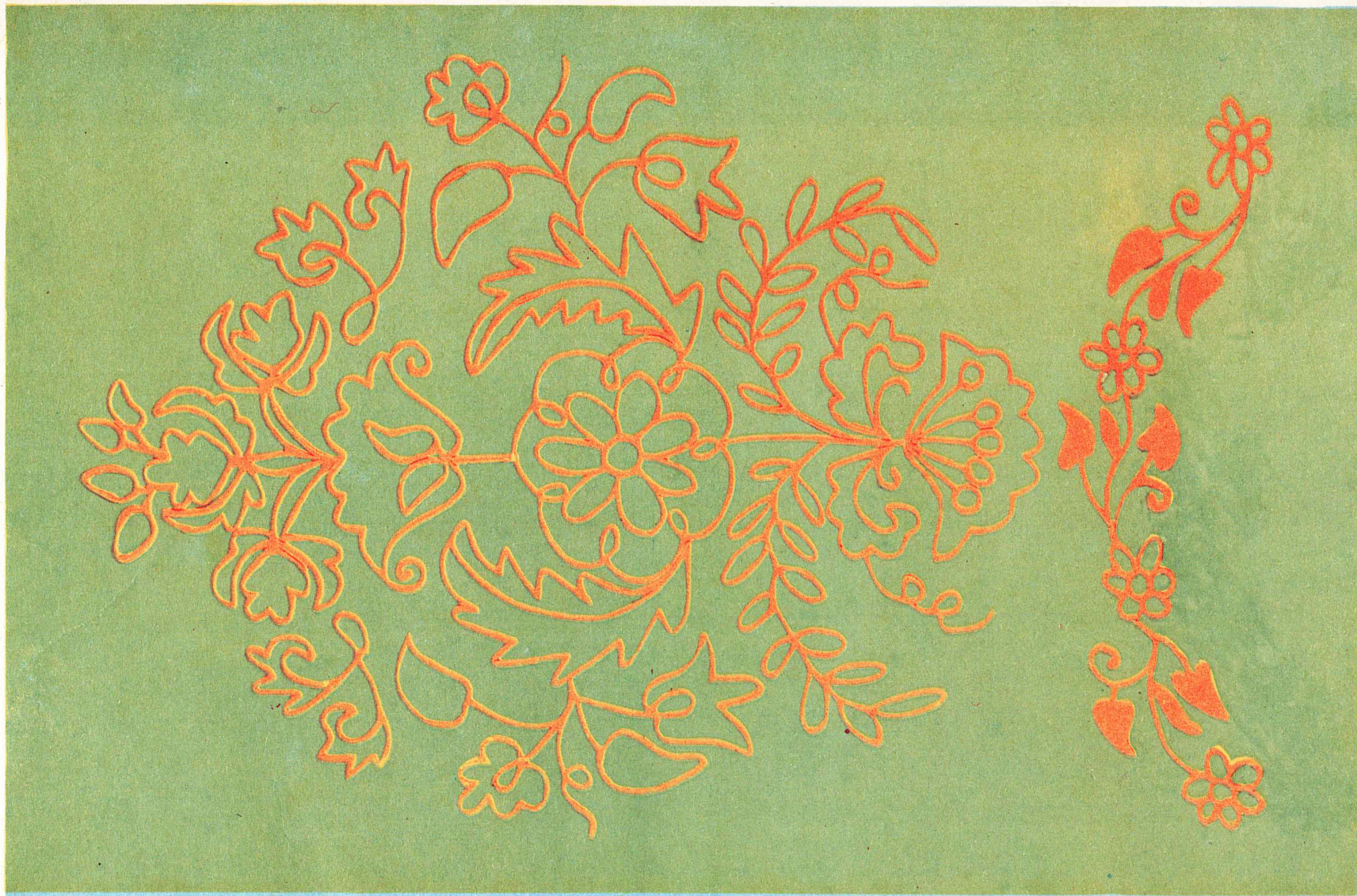
Палас үрнэгэ (узор для коврика).

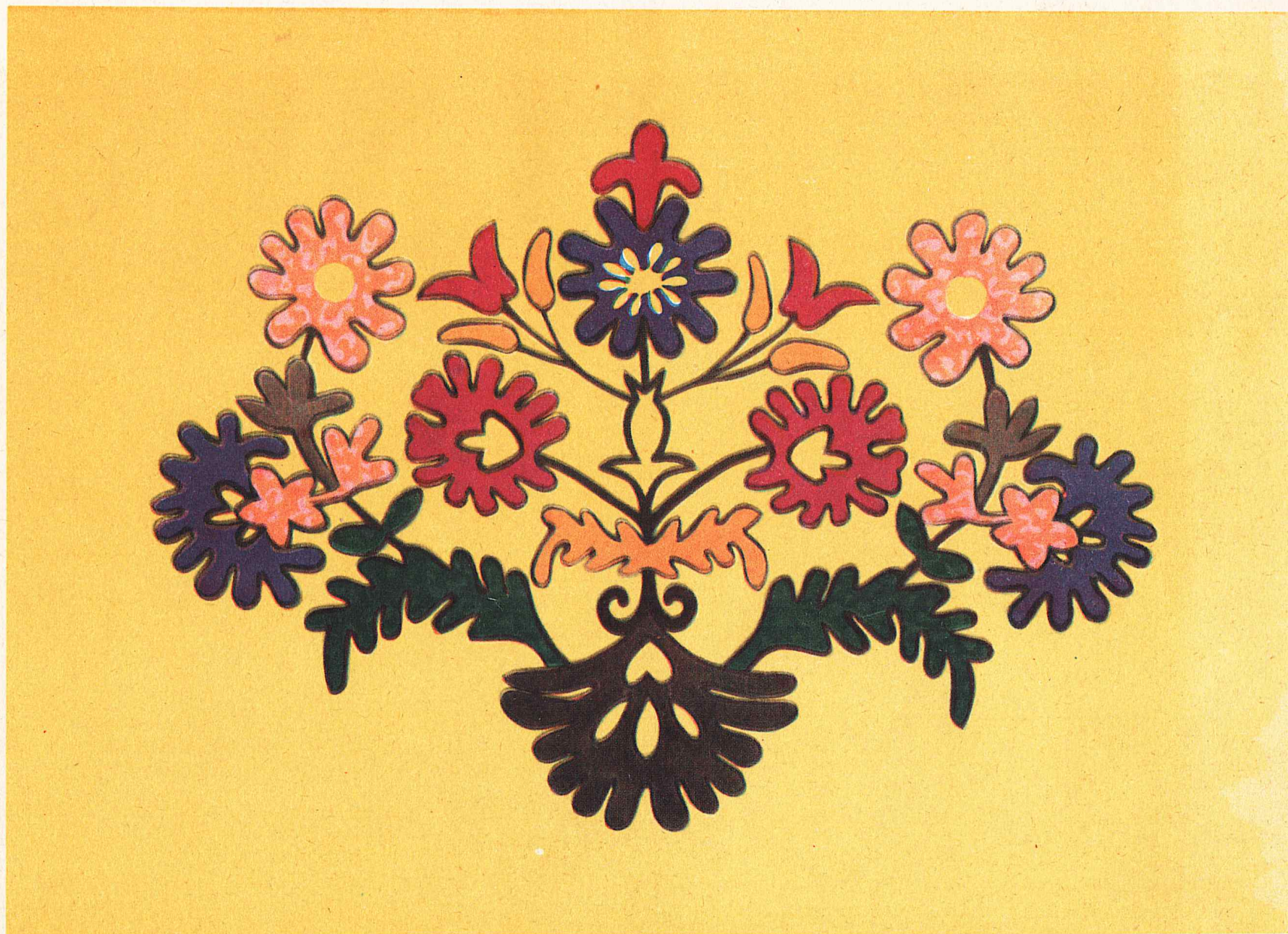
Палас үрнэгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнәгенең бер өлөшө (фрагмент узоры для коврика).

Келәм үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

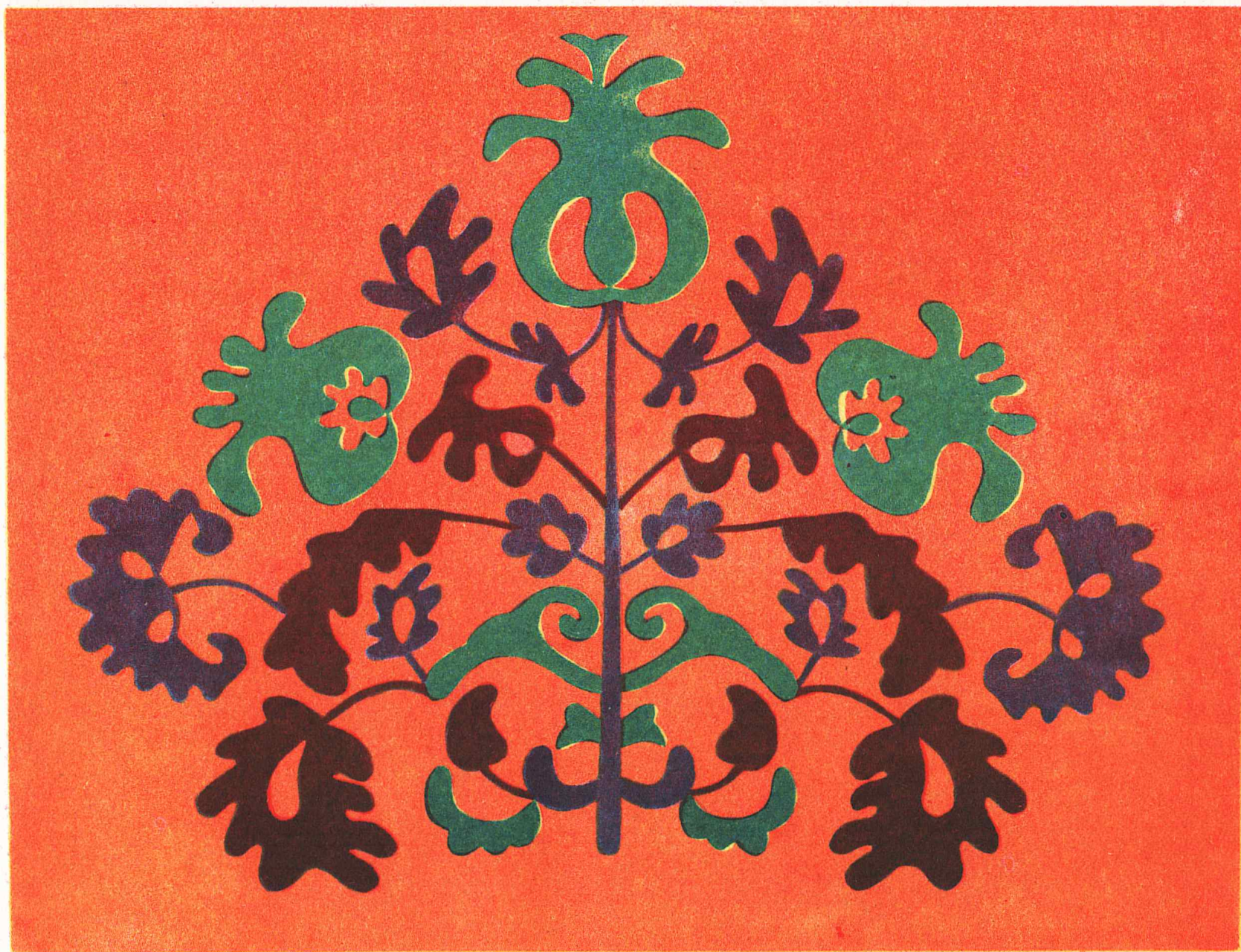
Келәм үрнәге (узор для коврика).

Келәм үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

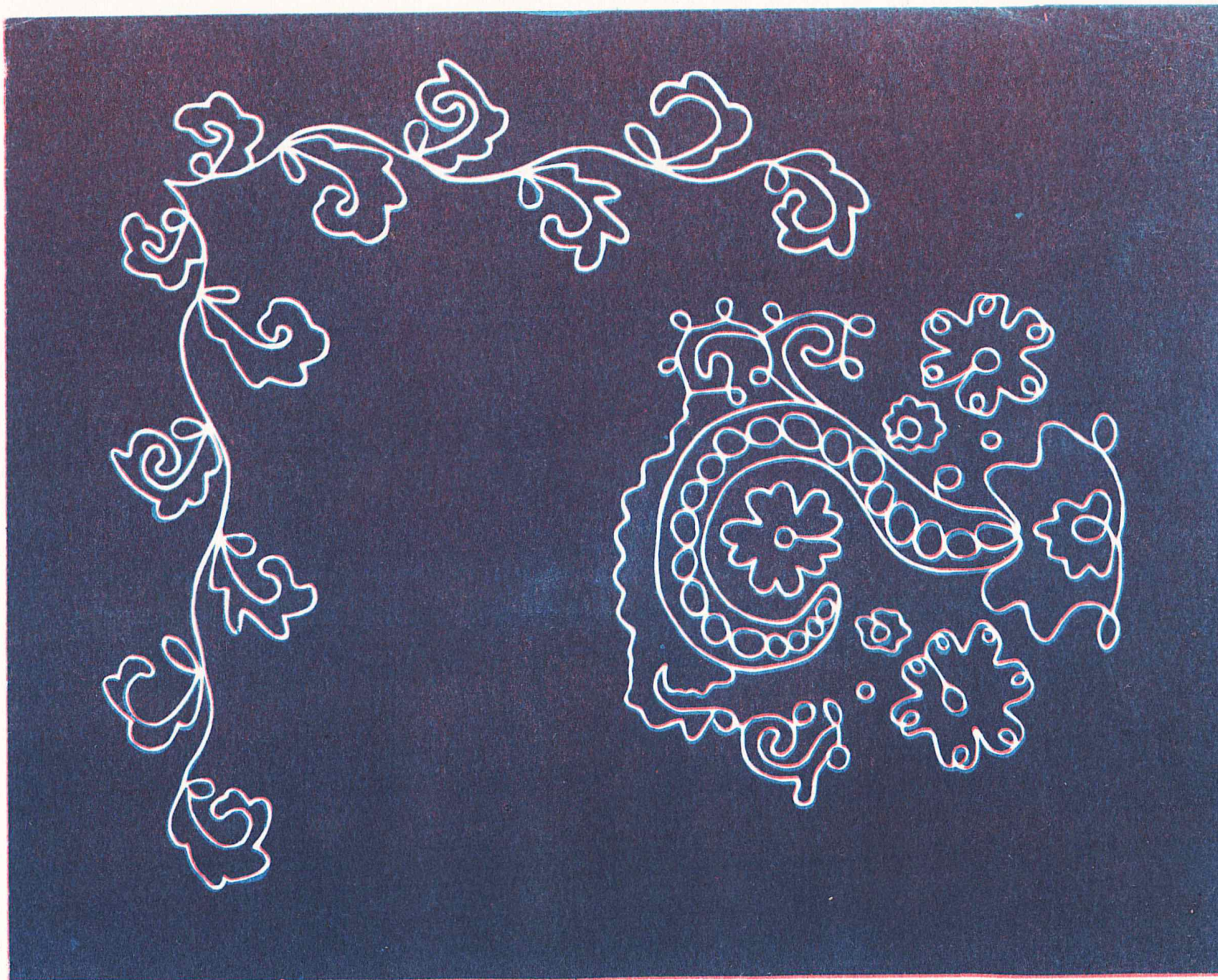
Палас үрнэгс (узор для коврика).

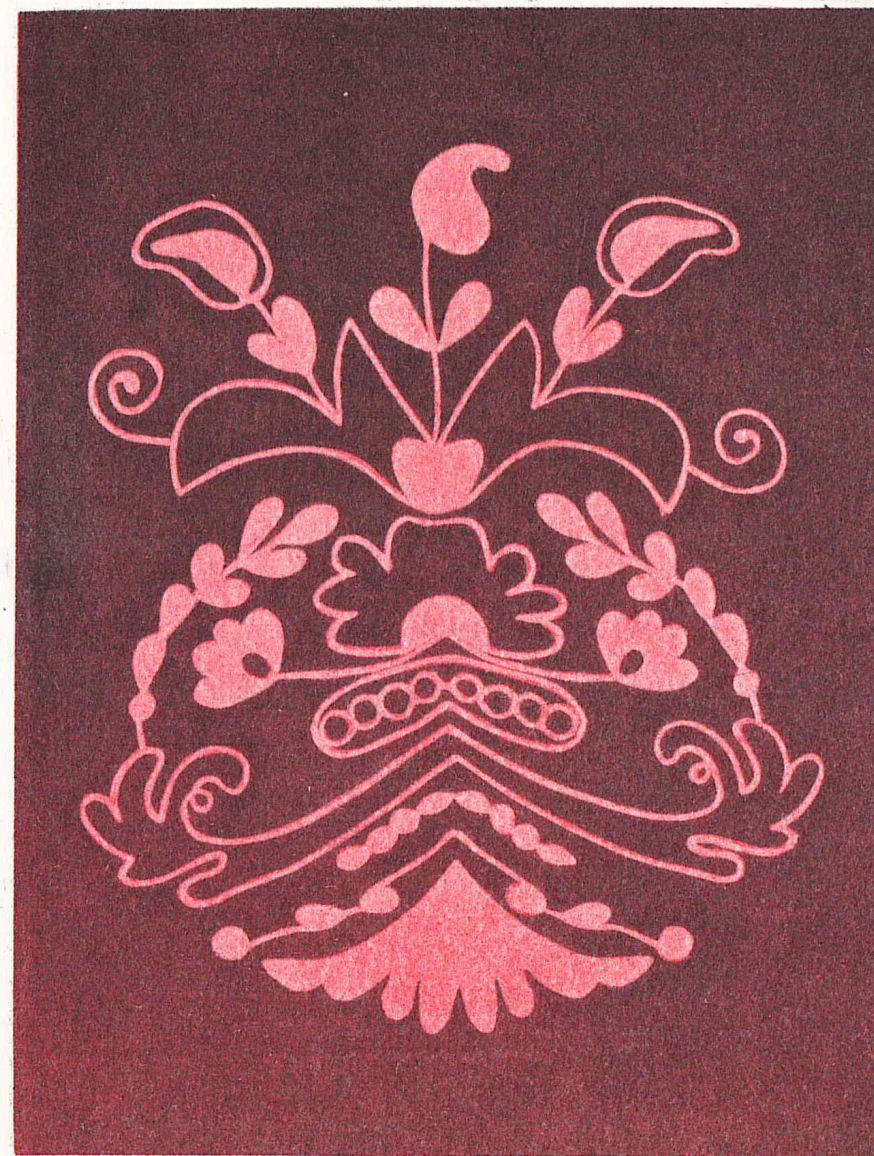
Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнәкләре (узоры для коврика).

Палас үрнәкләре (узоры для коврика).

Палас үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узорa для коврика).

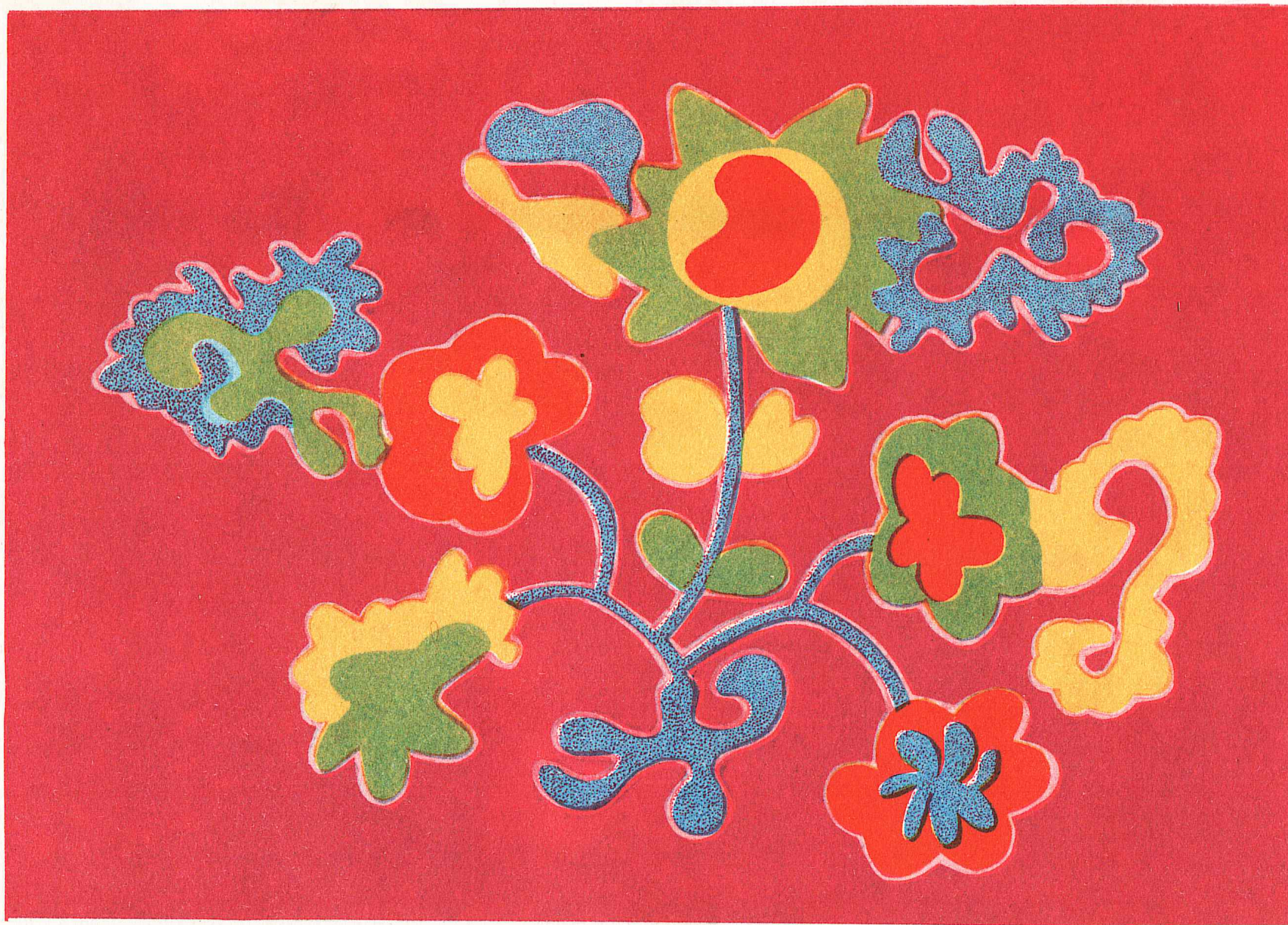
Палас үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнәкләре (узоры для коврика).

Палас үрнәгенің бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

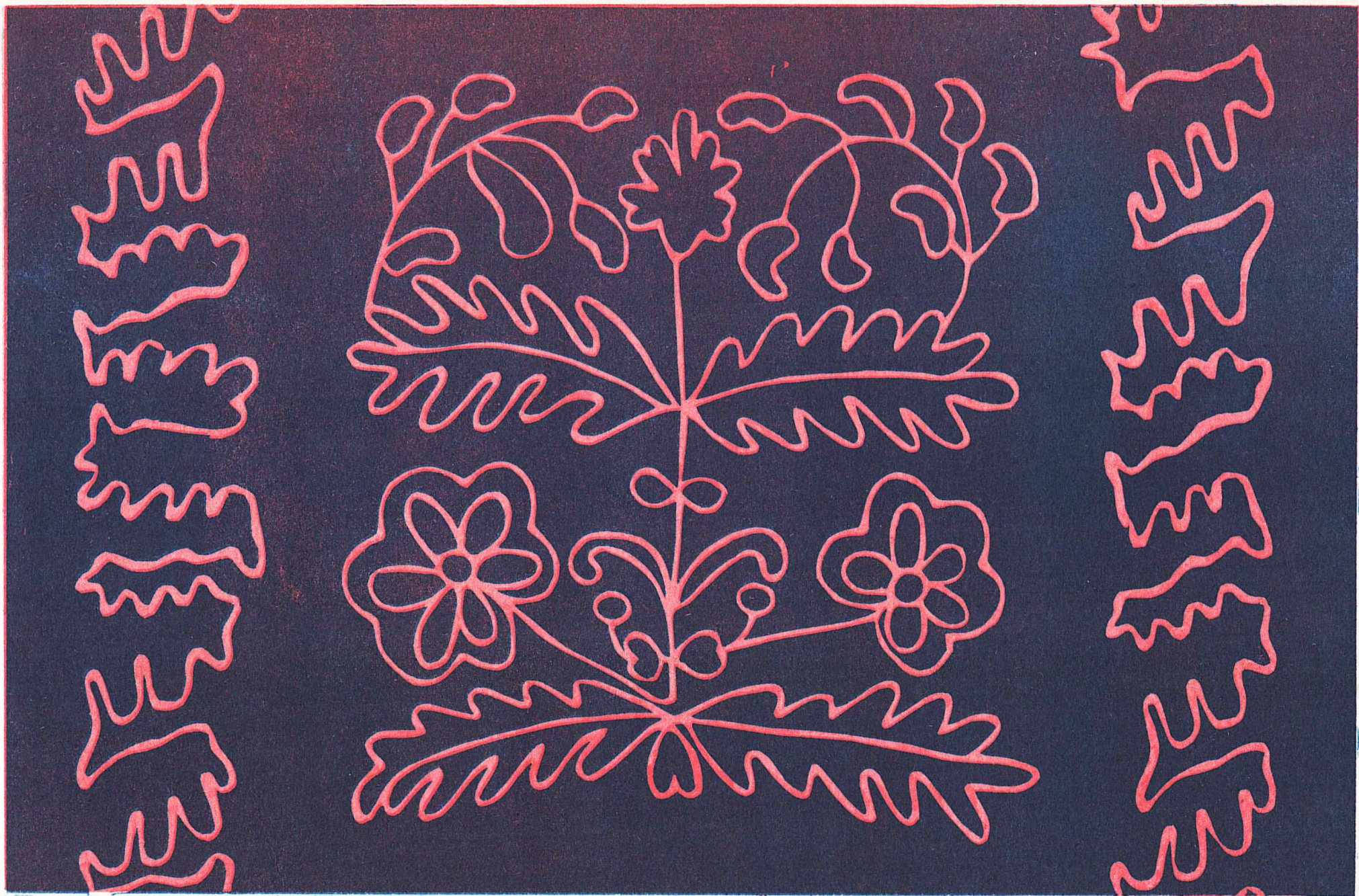
Палас үрнәгенең бер өлөшө (фрагмент узоры для коврика).

Палас үрнәгенең бер өлөшө (фрагмент узора для коврика).

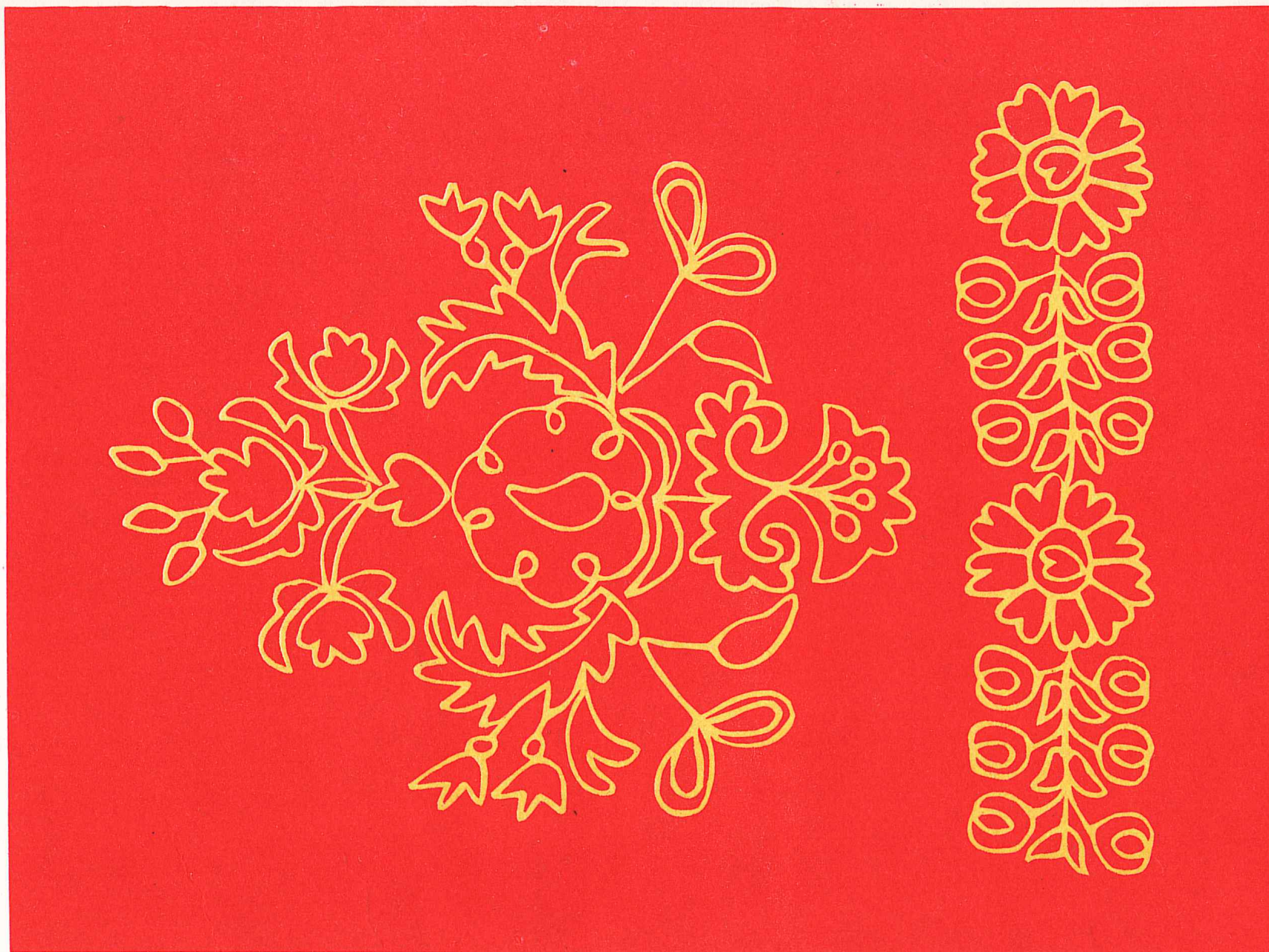
Келәм үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узорa для коврика).

Келәм үрнәгенәң бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

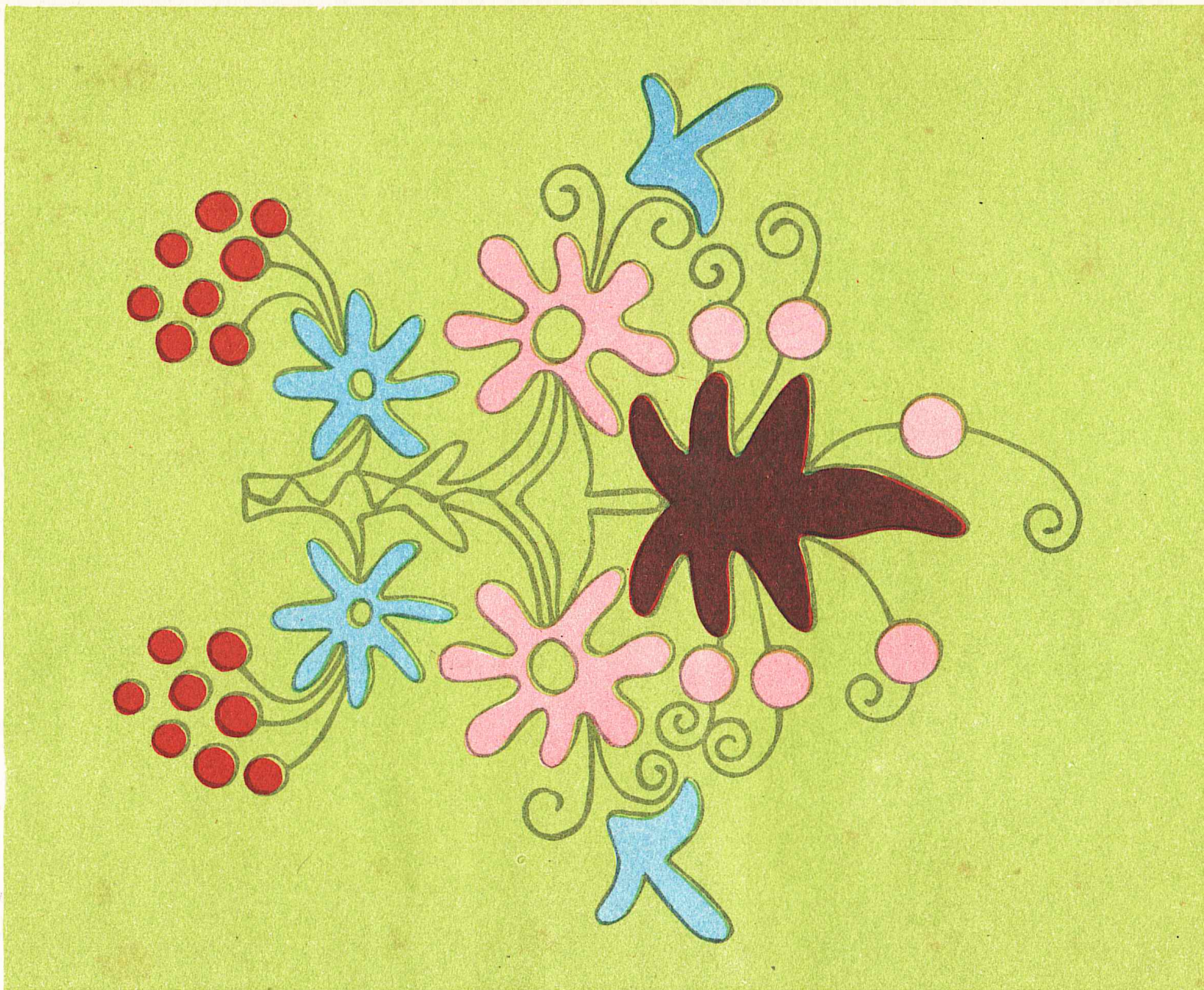
Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Келәм үрнәгенең бер өлеше (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнэгенең бер өлөшө (фрагмент узора для коврика).

Палас үрнэгенең бер өлөшө (фрагмент узорa для коврика).

Бәясә 1 сум 15 тиен.

Цена 1 руб. 15 коп.

Обложка художников
Ю. ЛЫСОГОРСКОГО и И. ЯЗЫКИНА

Марьям Закировна Бикбулатова
УЧИТЬ ВЫШИВАТЬ
(на татарском и русском языках)

Редактор У. Г. Шабанова
Художественный редактор Э. Е. Сподикова
Технический редактор Ф. Х. Абдрахманова
Корректоры Н. Я. Исмагилова, В. С. Шакирова

Сдано в набор 9/VII-69 г. Подписано в печать 3/XI-70 г. Офсетная
бумага 120 гр., 60×84 $\frac{1}{2}$. Учетн.-изд. листов 8,96. Условно-печатных
листов 8,5. Заказ Б-368. Тираж 6000. Цена 1 руб. 15 коп.

Татарское книжное издательство, Баумана, 19. 1970.

Комбинат печати имени Камилы Якуба Управления по печати при
Совете Министров ТАССР. Баумана, 19. 1970 г.